

Вищий навчальний заклад «Український католицький університет»

Факультет суспільних наук

назва факультету

Кафедра теорії права та прав людини

(повна назва кафедри)

Пояснювальна записка

до дипломного проекту (магістерської роботи)

магістр

(освітній ступінь)

на тему: «Виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини»

Виконав:

студент II курсу, групи СПЛ 18/М
Спеціальності 081 «Право»

(шифр і назва спеціальності)

Турин О.В.

(прізвище та ініціали)

Керівник Бем М.В.

(прізвище та ініціали)

Рецензент С. Хилюк

(прізвище та ініціали)

Львів – 2019 року

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	8
1.1. Правова природа рішень Європейського суду з прав людини.....	8
1.2. Заходи необхідні для виконання рішень ЄСПЛ.....	12
1.3. Механізм нагляду за виконанням рішень Європейського суду з прав людини.....	20
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I	30
РОЗДІЛ II. ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ В УКРАЇНІ	32
2.1. Механізм виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні	32
2.2. Стан виконання Україною рішень ЄСПЛ.....	41
2.3. Наслідки неналежного виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини.....	63
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II	69
Розділ III. ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ВИКОНАННЯ УКРАЇНОЮ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	71
3.1. Ідентифікація проблемних моментів виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини	71

3.2. Перспективи вирішення проблем пов'язаних з виконанням Україною рішень ЄСПЛ	82
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III.....	93
ВИСНОВКИ	95
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	99

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

ЄКПЛ – Європейська конвенція з прав людини

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

КМРЄ – Комітет міністрів Ради Європи

ПАРЄ – Парламентська асамблея Ради Європи

ВСТУП

З часів підписання та ратифікації Європейської Конвенції з прав людини Україна взяла на себе зобов'язання виконувати остаточні рішення Європейського суду з прав людини. Саме з цього моменту у держави виникають обов'язки забезпечувати гарантії дотримання прав людини. Невиконання остаточних рішень суду є найбільшою проблемою, яка перешкоджає Україні дотримуватися стандартів, які формує Європейський суд у своїх рішеннях. Дійсно, причини цих проблем досліджувалися науковцями ще з початку роботи Суду у численних рішеннях, постановлених проти України. Проте, практика суду, яка застосовується судом за принципом «живого інструменту», не стоїть на місці та постійно еволюціонує. Відповідно, розроблення законодавства, яке повинно регулювати ці процеси, також не повинно стояти на місці і змінюватися з урахуванням вимог сьогодення. Це зумовлює **теоретичну актуальність дослідження**.

Проте, поряд з наявністю численних нормативно-правових актів, які регулюють процеси виконання судових рішень, проблема невиконання залишається по сьогоднішній день. Україна на сьогодні знаходиться у трійці лідерів серед держав, які не виконують рішення Європейського суду з прав людини. Без виконання рішень суду дуже важко вирішити відновлення порушеного права людини, що ставить під загрозу довіру до судової системи та існування Конвенційного механізму загалом. Саме пошуки причин невиконання цих рішень та перспектив їх вирішення зумовлюють **практичну актуальність** цього дослідження.

Метою роботи є дослідження проблемних моментів у виконанні окремих рішень Європейського суду з прав людини та запропонування перспектив можливих шляхів їх вирішення.

Завданням цієї роботи є:

- З'ясувати правову природу рішень Європейського суду з прав людини;
- Розглянути заходи, необхідні для виконання рішень Європейського суду з прав людини;

- Розкрити роль органів, які здійснюють нагляд за виконанням рішень Європейського суду з прав людини;
- Дослідити механізми виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні;
- Проаналізувати стан виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини;
- З'ясувати наслідки неналежного виконання рішень Європейського суду з прав людини;
- Знайти проблемні моменти у виконанні окремих рішень Європейського суду з прав людини;
- Запропонувати перспективи вирішення проблем, пов'язаних з виконанням окремих рішень Європейського суду з прав людини;

Об'єктом роботи є дослідження проблемних моментів у виконанні рішень Європейського суду та можливих шляхів їх вирішення.

Предметом є конкретні рішення Європейського суду з прав людини, постановлені проти України.

При проведенні цього дослідження було використано наступні **методи**: порівняльно – правовий, системного аналізу та синтезу.

Джерелами дослідження виступали національні та міжнародні правові акти, рішення Європейського суду з прав людини, Резолюції Комітету Міністрів та Парламентської Асамблеї Ради Європи. Крім того, джерелами стали підручники, наукові статті, доповіді та дослідження експертів у своїх галузях тощо.

Серед актів законодавства найбільшим чином аналізувався Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень», Європейська Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод.

Серед рішень Європейського суду з прав людини найбільша увага приділялася рішенням у справах Юрій Михайлович Іванов проти України,

Бурмич проти України, Меріт проти України, Світлана Науменко та інші проти України.

Базою теоретичних джерел виступили наукові статті, підручники, доповіді та дослідження експертів. Найбільше були використані праці Н.Блажівської, В.Завгороднього, А.Драгоненка, Н. Шелевера, О. Гончаренка, У. Коруца, праць закордонних науковців тощо. Також у значній мірі бралися до уваги доповіді Павла Пушкаря, Надії Задорожньої та інших. Великим чином бралися до уваги Звіти, які організовувалися проектом Ради Європи «Підтримка виконання Україною Рішень Європейського суду з прав людини».

Всього було використано понад 80 джерел.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних джерел

Література та законодавство використані станом на 12 грудня 2019 року.

РОЗДІЛ І. ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

1.1. Правова природа рішень Європейського суду з прав людини

Питання правової природи рішень ЄСПЛ є важливим дослідженням, в контексті виконання рішень ЄСПЛ Україною. Необхідно зрозуміти, в якому правовому полі вони перебувають, і чому рішення ЄСПЛ є обов'язковими для виконання Україною.

Як говорив Павло Пушкар, зважаючи на те, що практика суду є невід'ємною від Конвенції, беззаперечно і не тільки, джерелом права та підставою для резонансних дискусій, особливо по відношенню до справ, що стосуються України, вона в тому числі є важливим інструментом трансформації правової системи України.¹

Важливим є те, яким чином приписи рішень ЄСПЛ можуть не тільки залишатися не реалізованим ідеалом, а яким чином можна їх втілювати в практичну площину. Як вони з практичної точки зору, можуть стати частиною правової системи України. Абсолютно вірно, що роль суду в правовій системі конвенції є ключовою. Але без забезпечення примусу, виконання таких рішень та їх імплементація є неможливими.²

Важливо зрозуміти, що коли ми говоримо про правову природу рішення ЄСПЛ в контексті виконання, то виникають наступні питання: чи це означає, що практика суду є обов'язковою для застосування, чи правові позиції? Або, можливо, це лише стосується заходів чи, які суд призначає потерпілій стороні (наприклад, виплату сатисфакції) котрі визначені в рішенні?

На думку Завгороднього В.А. «правова позиція Європейського суду – це не самостійне джерело чи форма права, а нормативне ядро рішення Суду, що має прецедентний характер. Правова позиція й рішення суду не можуть

¹ Пушкар П. Доповідь на восьмому міжнародному форумі з практики Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=NpFDcnstoms>

² Там само

застосовуватися ізольовано. Отже частиною української правової системи є самі рішення Суду, а не окремий їхній елемент.³

Практика ЄСПЛ є однозначно необхідною. Вона беззаперечно є невід'ємною частиною Конвенції, додає легітимності розкриттю змісту норм цієї Конвенції, виходячи із особливого статусу Суду і його суддів, вимог щодо визнання його рішень та авторитетності практики суду або переконливості практики суду. Вона є важливою, для роз'яснення змісту норм Конвенції та тлумачення прав відповідно до Конвенції.⁴

Відповідно до ст.1 Конституції України – ми є правовою державою. В правовій державі обов'язково діє принцип законності. У ст. 46 Конвенції зазначено, що сторони зобов'язані виконувати остаточні рішення ЄСПЛ.⁵

Згідно ст. 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.⁶

Як зазначає Н. Блажівська: «Гарантоване громадянам право на судовий захист шляхом звернення в органи наднаціональної юрисдикції, в тому числі в рамках Конвенції, передбачає обов'язок держави докладати максимум зусиль щодо організації виконання рішень Європейського Суду. Відступ від правової обов'язковості рішень Європейського Суду дозволяється лише у виняткових випадках, коли їх виконання суперечитиме основоположним приписам Конституції».⁷

³ Завгородній В.А. Правова природа рішень ЄСПЛ // Науковий вісник міжнародного гуманітарного факультету університету. Сер.: Юриспруденція 2015 р. №15. том 1. С. 19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc15/part_1/7.pdf

⁴ Там само, С. 19

⁵ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Офіційний вісник України, № 32 від 23.08.2006, ст. 46, Редакція від 02.10.2013

⁶ Конституція України, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, №30, ст.9, Редакція від 02.12.2019

⁷ Блажівська Н. До питання про місце рішень Європейського суду з прав людини у національній правовій системі // Журнал Підприємництво, господарство і право 2018 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/4/39.pdf>

Наша держава 23 лютого 2006 року прийняла Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», де в ст.2 визначено, що рішення ЄСПЛ є обов'язковими для виконання Україною відповідно до ст. 46 Конвенції.⁸

Тобто, як ми можемо побачити, багато законів та міжнародних договорів, які є частиною законодавства України, встановлюють обов'язок держави дотримуватися належного виконання рішень ЄСПЛ. Тому як правова держава ми не можемо ігнорувати принцип законності, який є її елементом.

Безумовно, що прийняття Конвенції мало подальший вплив на національне законодавство та практику судів. Проте в правовому полі ще досі виникають дискусії щодо місця рішень ЄСПЛ в національній правовій системі.

Як зазначає Н. Блажівська: «Юридична сила рішення ЄСПЛ згідно з принципами міжнародного публічного права спрямована, насамперед, на державу – учасницю Конвенції. У принципі, Конвенція займає нейтральну позицію стосовно національних правових систем і, на відміну від права наднаціональної організації, не призначена для безпосереднього втручання в національну правову систему. Сама по собі Конвенція не передбачає внутрішніх механізмів забезпечення своєї юридичної сили – їх повинні створювати держави-учасниці. Приписи Конвенції потребують зовнішнього забезпечення. Відповідно, механізми інтеграції положень Конвенції в правові системи різних держав є неоднаковими. Теоретично існує можливість виникнення конфліктів між положеннями Конвенції і нормами внутрішнього прав».⁹

Найважливішим питанням проблеми правової природи рішень ЄСПЛ є питання правотворчого характеру цих рішень. Хтось вважає, що рішення ЄСПЛ

⁸ Закон України «Про виконання рішень Європейського суду з прав людини», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, №30, ст.2, Редакція від 02.12.2012

⁹ Блажівська Н. До питання про місце рішень Європейського суду з прав людини у національній правовій системі // Журнал Підприємництво, господарство і право 2018 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/4/39.pdf>

не створюють ніяких правових норм, інші навпаки відзначають елементи правотворчості в рішеннях суду.¹⁰

Я все таки притримуюсь того підходу, що рішення суду носять правотворчий характер, оскільки як говорив Р. Бернхард Конвенція повинна тлумачитися та застосовуватися як «живий інструмент» йдучи в ногу із розвитком суспільства.¹¹

Тобто таким чином ЄСПЛ намагається пристосувати норми Конвенції до суспільних реалій, вирішуючи актуальні проблеми, що стоять перед державами, які приєдналися до Конвенції.¹²

Також можна зробити висновок про те, що рішення ЄСПЛ є нормативними з того, що вони розраховані на багаторазовість застосування. Тобто при винесенні рішення ЄСПЛ звертається до свої попередніх правових позицій.¹³

Як зазначає Драгоненко А.О., що ЄСПЛ неодноразово посилався на те, що він формально не пов'язаний із своїми попередніми рішеннями, проте він не повинен без розумних і переконливих підстав відступати від раніше прийнятого прецеденту. Будь який нормотворчий орган має право змінювати свій прецедент, зокрема і ЄСПЛ, який забезпечує те, щоб Конвенція тлумачилася відповідно до еволюційного підходу.¹⁴

Прийнявши Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів

¹⁰ Драгоненко О.А. Юридична природа рішень Європейського суду з прав людини як джерела кримінального права 2018 р., С. 159 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.cuspu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/5_2018/157-164.pdf

¹¹ Бернхардт Р. Европейский суд по правам человека в Страсбурге: новый этап, новые проблемы // Государство и право. М.: Наука, 1999, № 7. С. 58

¹² Драгоненко О.А. Юридична природа рішень Європейського суду з прав людини як джерела кримінального права 2018 р., С. 159 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.cuspu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/5_2018/157-164.pdf

¹³ Там само, С. 159

¹⁴ Там само, С. 159

№ 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» Україна ратифікувала ЄКПЛ та визнала юрисдикцію ЄСПЛ на своїй території.

Таким чином Україна, та всі держави члени Конвенції, відповідно до принципу сумлінності виконання міжнародних зобов'язань не можуть ігнорувати рішення ЄСПЛ. Відповідно до цього, у держав виникає зобов'язання. Полягають вони в тому, щоб припинити порушення прав особи, і максимально відновити ситуацію, яка була до порушення права. Ще одне зобов'язання – полягає в тому щоб запобігти здійсненню подібних ситуацій в майбутньому, шляхом прийняття відповідного законодавства тощо.¹⁵

Як зазначав Павло Пушкар: «Закон України 2006 року, який фокусується на вимогах виконання рішень ЄСПЛ, як формального документу, в якості такого коносаменту з прав людини, сам по собі не вирішити питання виконання. Рішення ЄСПЛ не є адміністративно розпорядчим документом. Це рішення багатоаспектної та складної правової природи».¹⁶

Для того щоб виконати рішення ЄСПЛ потрібно з'ясувати в першу чергу знаходження рішення ЄСПЛ в цій нормативній системі. Держава виконує не текст рішення, а нормативні приписи багаторівневого характеру, які знаходяться в ньому, і без з'ясування їх змісту та вимог, повністю виконати рішення суду, встановити ліміти виконання неможливо.¹⁷

Саме тому без розуміння місця конкретного рішення ЄСПЛ, яке імплементується, знаходиться невиконаним в цій нормативній системі у держави будуть виникати постійні проблеми з його реалізацією.

1.2. Заходи необхідні для виконання рішень ЄСПЛ

¹⁵ Драгоненко О.А. Юридична природа рішень Європейського суду з прав людини як джерела кримінального права 2018 р., С. 159 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.cuspu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/5_2018/157-164.pdf

¹⁶ Пушкар П. Доповідь на восьмому міжнародному форумі з практики Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=NpfDCnstorms>

¹⁷ Там само

Відповідно до Конвенції, Держави-члени взяли на себе зобов'язання виконувати остаточні рішення ЄСПЛ, щодо встановлення порушень ЄКПЛ, а також рішень Суду, щодо яких здійснюється нагляд за виконанням умов дружнього врегулювання.¹⁸

Як уже було згадано, прийняття необхідних заходів щодо виконання контролю здійснює КМРС, який складається з представників урядів 47 держав-членів, а також допомагає Департамент виконання рішень Суду.

Держави мають обов'язок виправити виявлені порушення, але користуються певною свободою в оцінці щодо застосованих засобів. В принципі, заходи, що повинні вживатися визначаються самою державою під наглядом Комітету міністрів. Деколи ЄСПЛ може надати допомогу в процесі виконання, зокрема шляхом пілотного рішення, яке застосовується у випадках великих структурних проблем.¹⁹

Кожен раз, коли Суд визнає порушення Конвенції, стаття 46 ЄКПЛ покладає на державу-відповідача триразове зобов'язання: припинити порушення, здійснити компенсацію за нього та забезпечити не повторення подібних порушень у майбутньому.²⁰

Рішення, в якому Суд визнає порушення, покладає на відповідальну державу юридичне зобов'язання сплачувати заінтересованим сторонам суми, присуджених шляхом справедливої сатисфакції, а також обирати, підлягаючи нагляду з боку Комітету міністрів, загальні та / або, якщо доречно, індивідуальні заходи, що мають бути вжиті у їхньому внутрішньому правовому

¹⁸ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Офіційний вісник України, № 32 від 23.08.2006, ст. 46, Редакція від 02.10.2013

¹⁹ Офіційний сайт Департаменту виконання рішень ЄСПЛ [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https://www.coe.int/en/web/execution/the-supervision-process#%2214997657%22:\[0\]](https://www.coe.int/en/web/execution/the-supervision-process#%2214997657%22:[0])

²⁰ Helen Keller, Cedric Marti, Reconceptualizing Implementation: The Judicialization of the Execution of the European Court of Human Rights' Judgments, *European Journal of International Law*, Volume 26, Issue 4, November 2015, Pages 829–850, <https://doi.org/10.1093/ejil/chv056>

порядку, щоб припинити порушення, виявлені Судом, та відшкодувати, наскільки це можливо, наслідки.²¹

Щодо питання заходів індивідуального характеру, то вони повинні спочатку покласти край порушенню, та усунути, наскільки це можливо, негативні наслідки для заявника. Однією із складових заходів індивідуального характеру - є виплата справедливої сатисфакції за рішенням суду. Отже, почнемо з права на справедливу сатисфакцію, виплату якої суд найчастіше зазначає у своїх рішеннях.

Право на справедливу сатисфакцію передбачено ст. 41 ЄКПЛ, де говориться що: «якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».²²

Тобто Суд має право виносити рішення про справедливу сатисфакцію для тих, хто зазнав порушень своїх конвенційних прав. Така нагорода є еквівалентний збиткам або компенсації потерпілому або сторонам. Вона застосовується, як відшкодування матеріальної або моральної шкоди, чи, наприклад, моральних або фізичних страждань особи, а також на витрати пов'язаних із судовими справами. Цей інститут покликаний здійснити насамперед компенсацію заявникам, а не карати держави-члени. Проте, заявники повинні продемонструвати чіткий причинно-наслідковий зв'язок між заявленими збитками та стверджуваним порушенням.²³

Щоб підтвердити матеріальну шкоду заявник повинен подати документи, які підтверджують, наскільки це можливо, наявність та розмір або вартість

²¹ Ibid.

²² Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Офіційний вісник України, № 32 від 23.08.2006, ст. 41, Редакція від 02.10.2013

²³ Питання та відповіді присудження Європейським судом з прав людини справедливої сатисфакції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.echr.coe.int/Documents/Press_Q_A_Just_Satisfaction_ENG.pdf

збитку. Також суд може присудити суму, яка може включати компенсацію за фактичні збитки та ті, які можуть виникнути у майбутньому. Щодо моральної шкоди, то оскільки її досить важко оцінити, суд робить свій аналіз збитків враховуючи ті стандарти, які впливають з його судової практики. Крім усього іншого, Суд враховує характер і ступінь порушень, які він виявляє, досліджує особливості кожного конкретного випадку та визначає, чи була заподіяна шкода заявнику. Зазвичай він також враховує економічний стан та спроможність відповідної країни.²⁴

Як правило, Суд зобов'язує здійснювати виплату уряд-відповідача протягом трьох місяців після того, як рішення суду набувають остаточного та обов'язкового характеру. Він також встановлює відсоткові заборгованості, і у випадку несплати - це гранична позичкова ставка Європейського центрального банку, і додатково три відсотки протягом цього періоду.²⁵

Тобто, як ми бачимо, справедлива сатисфакція є необхідним, і важливим засобом для компенсації потерпілим особам, і яка є частиною заходів індивідуального характеру. Проте не завжди грошова компенсація може адекватно усунути наслідки порушення. Для цього вживаються додаткові заходи індивідуального характеру.

Наприклад такі індивідуальні заходи знаходять своє вираження у справі «Paramichalopoulos and Others v. Greece», у якій суд вперше відступив від принципу декларативного характеру своїх рішень. Поряд із звичайною заявою про порушення Конвенції – у даному випадку фатичну експропріацію було визнано несумісною із ст. 1 Протоколу 1. Суд пішов на крок далі, і постановив в резолютивній частині рішення, що Греція повинна повернути заявлену землю заявникам протягом шести місяців. Вимагати такої специфічної дії, як

²⁴ Там само

²⁵ Там само

повернення земельної ділянки, було новинкою в тому, що до цього часу Суд утримувався від уточнення того, у якій формі має здійснюватися реституція.²⁶

Ще одним відомим прикладом є «Ассанідзе проти Грузії», де Суд постановив, що протиправне затримання згідно зі статтями 5 та 6 ЄКПЛ має бути усунено шляхом забезпечення звільнення заявника якомога раніше. Суд вирішив, що «за своєю суттю порушення, виявлене в цій справі, не залишає реального вибору щодо заходів, необхідних для їх усунення».²⁷

Також, ще одним прикладом застосування додаткових заходів індивідуального характеру є справа «Алексамян проти Росії», де Суд додатково розширив свою сферу зазначення конкретних заходів індивідуального характеру. У відповідь на триваюче порушення передбачене статтями 3 та 5 ЄКПЛ Суд вказав, що «зважаючи на тяжкість хвороби заявника, ... постійне тримання під вартою є неприйнятним», отже, «уряд Росії, щоб виконати своє юридичне зобов'язання відповідно до статті 46 Конвенції, повинен замінити тримання під вартою на інший, розумний і менш жорсткий захід стримування або поєднання таких заходів, передбачених російським законодавством».²⁸

Також, крім цих прикладів застосування додаткових заходів індивідуального характеру, є багато й інших. Наприклад, це може бути відновлення контактів між дітьми та батьками, поновлення розгляду несправедливого кримінального провадження. Також одним з таких може бути скасування наказів про екстрадицію, які піддавали б заявників ризику катувань чи жорстокого поводження або небезпечних для життя обставин у країні їхнього прибуття.

²⁶ Helen Keller, Cedric Marti, Reconceptualizing Implementation: The Judicialization of the Execution of the European Court of Human Rights' Judgments, *European Journal of International Law*, Volume 26, Issue 4, November 2015, Pages 829–850, <https://doi.org/10.1093/ejil/chv056>

²⁷ *Ibid.* Pages 829–850

²⁸ *Ibid.* Pages 829–850

Держава-відповідач вживає індивідуальних заходів у відповідь на правову чи фактичну ситуацію, в якій заявник опинився через порушення. Ці заходи включають, наприклад, проведення кримінального розслідування або забезпечення контакту між заявником та його дитиною.²⁹

У справі «Сідабрас та інші проти Литви» заявники посилалися на статтю 46 ЄКПЛ, оскільки «держави не дотримувались їх прав, навіть після винесення Судом рішення на їх користь». Суд у цій частині визнав скаргу неприйнятною за *ratione materiae*. У своїх обґрунтуваннях, що призвели до цього рішення, Суд намагався примирити заявників, із його підходом до визнання скарги статті 46 ЄСПЛ неприйнятним, шляхом розмежування двох справ. Ця спроба була непереконливою, оскільки суд не зміг пояснити, чому він може знайти порушення статті 46 ЄКПЛ, незважаючи на розподіл завдань між ним та Комітетом міністрів.³⁰

Поряд із додатковими заходами індивідуального характеру, суд може застосовувати і загальні заходи. Переважно, саме на цьому етапі у держав виникають проблеми з їхнім виконанням.

Додаткові заходи індивідуального характеру насамперед спрямовуються на те, щоб припинити ситуацію, яка існує, або провести відповідне відшкодування, а загальні вимагають насамперед від держави утриматися від повторних чи подібних порушень у майбутньому. У цьому сенсі загальні заходи виходять за межі індивідуального випадку, і спрямовані також на захист осіб, які перебувають у ситуації, подібній до заявника, шляхом забезпечення

²⁹ Lize R. Glas, *The European Court of Human Rights supervising the execution of its judgments* // Faculty of Law, Radboud University, the Netherlands. Volume: 37 issue: 3, page(s): 228-244 <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0924051919861844>

³⁰ Ibid.

відповідності національного законодавства Європейській конвенції з прав людини.³¹

На сьогодні прийняття загальних заходів більше не обмежується виключно пілотними рішеннями. Щоразу, коли випадок виявляє проблеми системного характеру у внутрішньому правовому порядку, хоча вони не обов'язково мають бути масштабними, ЄСПЛ може вказувати на загальні заходи, згідно зі статтею 46. Рішення, які виносяться зазвичай вимагають від держави проведення відповідних змін у законодавство, або змінити судову практику з відповідного питання. Також можуть деяким чином вимагати докорінно або частково змінити адміністративну практику.³²

Загальні заходи можуть бути зовсім різними. Наприклад у справі *Greens and M.T.* Суд закликав Великобританію протягом наступних шести місяців приймати законодавчі пропозиції, які би змінювали чинне виборне законодавство. Проте суд не вважав за доцільне визначати зміст цих майбутніх законодавчих пропозицій. Тобто залишивши це на розсуд самої держави.³³

Проте в аналогічних, чи подібних інших випадках, наприклад, *Дмитрів та Хаманов проти Болгарії*, в питанні необґрунтованого довгого здійснення тривалості кримінальних проваджень - Суд зробив детальний опис тих ключових особливостей (безпосередньо надав поради), які були необхідними, на думку Суду, для того щоб виявити ефективний захист на національному рівні.³⁴

Важливим є ще один момент. Як зазначають Хелен Келлер, Седрік Марті: «Якщо ці заходи прийняті в пілотному рішенні, то загальні заходи включаються в діючі положення цього рішення. Якщо вони прийняті за межами пілотної

³¹ Helen Keller, Cedric Marti, *Reconceptualizing Implementation: The Judicialization of the Execution of the European Court of Human Rights' Judgments*, *European Journal of International Law*, Volume 26, Issue 4, November 2015, Pages 829–850, <https://doi.org/10.1093/ejil/chv056>

³² *Ibid.*

³³ *Ibid.*

³⁴ *Ibid.*

процедури судового рішення, вони, як правило, фігурують лише у мотивах рішення суду. Однак навіть у так званих квазіпілотних рішеннях заклик до прийняття загальних заходів може бути сформульований у обов'язковому порядку».³⁵

Також, наприклад, в рішенні «Мухітдінов проти Росії» від 21 травня 2015 року, розглядаючи скарги заявника згідно ст 46 ЄКПЛ - не вказав жодних заходів. У цій справі російський уряд, не дотримувався тимчасових заходів зазначених судом. На момент винесення судового рішення, місцезнаходження заявника не було відоме. Тому суд, побоюючись, що це рішення також під загрозою виконання він розглянув деякі аспекти цієї справи, згідно ст. 46 Конвенції.³⁶

Іншими прикладами застосування заходів загального характеру, можуть бути: запровадження ефективних засобів захисту від надмірності тривалості судового розгляду, скасування надмірних обмежень у сфері свободи слова журналістів, прийняття відповідного законодавства на національному рівні, усунення та попередження дискримінації у різних її проявах.

На стадії виконання рішень, саме реалізація заходів загального чи індивідуального характеру породжує багато проблем, як і за своєю тривалістю, так і через нерозуміння державою конкретних заходів, які вона повинна здійснити, задля захисту прав своїх громадян, та не повторення подібних ситуацій у майбутньому. На допомогу державі можуть «прийти» пілотні рішення, які суд приймає, щоб конкретно окреслити правову проблему, де дає свої рекомендації щодо її вирішення. Проте, навіть на цій стадії у держави також можуть виникати певні труднощі. Це може бути знову ж таки, через небажання держави виконувати ці заходи, або просто не розуміючи, які механізми виконання цих рішень, держава повинна застосувати у конкретному випадку.

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibid.

Тому важливим є постійна комунікація, між Судом, Комітетом Міністрів, недержавними організаціями, державою та заявником, задля досягнення позитивного прогресу у виконанні своїх зобов'язань.

1.3. Механізм нагляду за виконанням рішень Європейського суду з прав людини

Отже, в цьому питанні, я проаналізую роль органів, які мають причетність до нагляду за виконанням рішень ЄСПЛ, і зроблю висновки про те, яким чином взаємодіючи, вони впливають на стан виконання рішень у державах – членах Ради Європи. Одним з таких і, мабуть, найважливішим органом у контексті виконання рішень Європейського Суду з прав людини є Комітет міністрів Ради Європи.

Комітет міністрів – є одним із статутних органів Ради Європи. Він спрямовує свою діяльність, зокрема, і на забезпечення реалізації Конвенції, тобто є органом конвенційного контролю. Роль та функції Комітету міністрів описані в главі IV Статуту Ради Європи.³⁷

Зокрема, у ст.15 Статуту Ради Європи передбачено, що Комітет Міністрів розглядає, за рекомендацією Консультативної асамблеї або за своєю власною ініціативою, заходи, яких необхідно вжити для досягнення мети Ради Європи, включаючи питання про укладення конвенцій або угод і прийняття урядами спільної політики щодо конкретних питань.³⁸

Як зазначає Пастухова Л.В. КМРЄ виступає: 1) органом, що надає урядам на принципі рівності можливість висловити свої національні підходи до вирішення проблем, що призводять до конфронтації в європейському просторі; 2) колективним форумом, на якому випрацьовуються відповіді на такі виклики;

³⁷ Пастухова Л.В. Європейський механізм забезпечення прав людини // Начальний посібник, Сімферополь: Таврія, 2009 р., С. 229

³⁸ Там само, С.229

3) органом контролю за виконанням державами - учасницями своїх зобов'язань.³⁹

Пастухова Л.В. говорить, що: «Формами діяльності КМРЄ є: політичний діалог; постійне співробітництво із Парламентською асамблеєю, що відбувається у вигляді установчого звіту Комітету міністрів, запитів щодо консультативних висновків ПАРЄ, виконання рекомендацій Парламентської асамблеї, відповідей на усні і письмові запити ПАРЄ, спільних комітетів; запрошення нових членів до Ради Європи; ухвалення проектів нових угод та конвенцій; прийняття рекомендацій щодо держав-членів; реалізація різних програм; нагляд за виконанням рішень ЄСПЛ».⁴⁰

Проте, хочу зупинитися на тому, що робить конкретно Комітет міністрів для виконання рішень ЄСПЛ. Відповідно до статті 46 Європейської конвенції з прав людини КМРЄ здійснює контроль за виконанням рішень ЄСПЛ.⁴¹ Тобто серед багатьох функцій, які покладені на цей орган, однією з важливіших – є функція контролю (нагляду). У чому ж вона полягає?

Сама ЄКПЛ не розкриває деталей щодо того, як повинна відбуватися функція нагляду. Тому потрібно звернутися до Регламенту КМРЄ про порядок контролю за виконанням постанов Європейського суду з прав людини та умов мирових угод.⁴²

Отже відповідно до Правила 2 цей контроль, як правило, здійснюється на спеціальних засіданнях, присвячених питанням захисту прав людини. Вони є публічно доступними.⁴³

Комітет міністрів в пріоритетному порядку здійснює контроль за виконанням рішень Суду, в яких ЄСПЛ встановив наявність того, що він

³⁹ Там само, С.229

⁴⁰ Там само, С.229

⁴¹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Офіційний вісник України, № 32 від 23.08.2006, ст. 46, Редакція від 02.10.2013

⁴² Регламент Комітету міністрів Ради Європи про порядок контролю за виконанням постанов Європейського суду з прав людини та умов мирових угод, Відомості Верховної Ради України (ВВР), Редакція від 10.05.2006

⁴³ Там само

вважає системною проблемою в відповідно до Резолюції Комітету міністрів Ради Європи Res (2004).⁴⁴

Якщо в постанові, направленій до Комітету міністрів, ЄСПЛ дійшов висновку про те, що дійсно у справі було порушення Конвенції або протоколів до неї і / або Суд присудив потерпілій стороні справедливую сатисфакцію, то Комітет міністрів закликає зацікавлену сторону проінформувати його про заходи, які вона прийняла або має намір прийняти за результатами винесення рішення Суду з урахуванням її зобов'язання виконати таку постанову, передбаченого пунктом 1 статті 46 Конвенції.⁴⁵

Відповідно до п. 2 ст. 46 ЄКПЛ Комітет міністрів, здійснюючи контроль за виконанням рішень державою розглядає наступні питання:

- a) чи була виплачена сума справедливої сатисфакції, присудженої Судом, що включає у відповідних випадках грошову суму, рівну відсоткової ставки, нарахованої за прострочення платежу, і
- b) при необхідності, з урахуванням свободи розсуду Високої Договірної Сторони у виборі засобів, необхідних для виконання рішення Суду:
 - i) чи були вжиті заходи індивідуального характеру * з метою припинення порушення прав людини і для того, щоб потерпіла сторона була, наскільки це можливо, відновлена в тому становище, в якому вона була до того, як відбулося порушення Конвенції ;
 - ii) чи були вжиті заходи загального характеру * з метою попередження нових порушень прав людини, схожих з порушенням (порушеннями), встановленим (і) у справі, або з метою припинення триваючого порушення прав людини.⁴⁶

Регламент також встановлює, як часто цей контроль повинен здійснюватися. Відповідна справа включається до порядку денного кожного засідання Комітету міністрів до того часу, поки відповідна Висока Договірна Сторона не надасть інформацію про справедливую сатисфакцію або про

⁴⁴ Там само

⁴⁵ Там само

⁴⁶ Там само

прийняття можливих індивідуальних заходів, якщо тільки Комітет міністрів не прийме інше рішення.⁴⁷

Комітет міністрів на підтвердження того, чи виконала держава свої зобов'язання розглядає будь – яку інформацію, що надійшла від потерпілої сторони щодо питання виплати справедливої сатисфакції. Також бере до уваги і висновки громадських організацій та національних установ, які займаються питаннями захисту прав людини.⁴⁸

Важливим є зазначити те, що деколи ЄСПЛ може постановити таке рішення, що з нього не завжди зрозуміло, які зобов'язання виникають у держав, у зв'язку з прийняттям цієї постанови. І тут Комітет міністрів може скористатися Правилем 10 Регламенту, і може передати дане питання на розгляд ЄСПЛ, для того щоб він протлумачив свою постанову. Рішення про те, щоб звернутися з таким питанням, повинно набрати дві третини та більше голосів. Рішення про звернення може бути прийняте у будь – який термін, під час здійснення контролю Комітетом міністрів, і здійснюється у формі проміжної резолюції.⁴⁹

Рідко стається те, що держава прямо відмовляється виконувати остаточне рішення Суду. Проте, якщо таке відбувається чи КМРС має усі підстави так вважати, він може повідомити державу своїм рішенням про те, що він передає на розгляд Суду питання, чи не порушила держава свої зобов'язання за Конвенцією. Таке рішення Комітету міністрів також оформляється у формі проміжної резолюції.⁵⁰

Договірні сторони на будь – якому етапі можуть прийти до досягнення дружнього врегулювання спору. Якщо сторони дійшли взаємної згоди з цього питання Суд вилучає справу з реєстру, і після оформляє рішення, де стило

⁴⁷ Там само

⁴⁸ Там само

⁴⁹ Там само

⁵⁰ Там само

викладає факти і умови досягнутого рішення. Рішення передається на Комітетові міністрів, який знову ж таки здійснює нагляд за виконанням умов дружнього врегулювання, які викладені у цьому рішенні.⁵¹

Знову ж таки контроль за виконанням сторонами умов дружнього врегулювання, через порядки денні засідання Комітету міністрів, які проводяться не пізніше ніж через 6 місяців до тих пір, поки держава не надасть Комітету інформації про стан виконання умов мирової угоди, якщо Комітет міністрів не прийме інше рішення.⁵²

Важливим є те, що КМРС може розглядати будь – яку інформацію про стан виконання умов дружнього врегулювання як від заявника, так і від громадській організацій та національних установ. Ця інформація може бути в подальшому взята до уваги Комітетом при прийнятті рішення щодо умов виконання договірних зобов'язань.⁵³

Наприклад, Павло Пушкар зазначив, що: «Щорічна доповідь Вищої ради правосуддя про стан незалежності суддів в Україні за 2018 рік стала підґрунтям для оцінки КМРС прогресу у виконанні рішень «Олександр Волков проти України», «Денісова проти України», «Куликов та інші проти України» у вересні 2019 року».⁵⁴ Тобто ми бачимо, що будь - яка інформація про стан виконання, про заходи які були вжиті державою є важливою, для загальної оцінки Кабінетом міністрів про прогрес у виконанні того чи іншого рішення.

Щодо резолюцій, які може приймати КМРС, то це – проміжні резолюції, які приймаються з метою подання інформації про хід виконання, або у випадках вираження стурбованості або висловлення пропозицій щодо

⁵¹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Офіційний вісник України, № 32 від 23.08.2006, ст. 39, Редакція від 02.10.2013

⁵² Регламент Комітету міністрів Ради Європи про порядок контролю за виконанням постанов Європейського суду з прав людини та умов мирових угод, Відомості Верховної Ради України (ВВР), Правило 13, Редакція від 10.05.2006

⁵³ Там само

⁵⁴ Пушкар П. Доповідь на восьмому міжнародному форумі з практики Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=NpFDcnstoms>

належного виконання. Це також можуть бути остаточні резолюції, які приймаються у випадках коли Комітет встановить, що держава вжила всіх необхідних заходів для виконання рішення Суду, або якщо мирові угоди, які уклали сторони були виконані. Приймаючи таку резолюцію Комітет таким чином констатує, що він здійснив свої функції передбачені Конвенцією.⁵⁵

За словами П. Пушкаря: «Потрібно звернути увагу на деякі фактори, які бере до уваги КМРС. З однієї сторони КМРС оцінює стан виконання самого рішення в частині, якраз виконання вказівок суду щодо вирішення системно - структурних проблем. Тобто КМРС встановлює під час свого розгляду справи в КМРС правовий фактаж або статускво конкретної правової проблеми. Загалом КМРС, має надати відповідь на питання чи дійсно правова ситуація є відмінною від попередньої, і чи адресовано першопричини порушення».⁵⁶

З іншої сторони КМРС бере до уваги стандарти м'якого права, стан експертних рекомендацій Ради Європи, зміст самих рекомендацій, як по відношенню до України і загалом, стосовно всіх держав членів Ради Європи, моніторингових експертних та органів встановлення стандартів Ради Європи загалом. Чому беруться до Уваги саме ці два елементи? Метою виконання рішення - є забезпечення відновлення порушеного права , але й основне виконання заходів загального характеру спрямоване на забезпечення не повторення подібних проблем у майбутньому. Обов'язком тут є побудова системи, яка не порушує вимоги зараз та на майбутнє.⁵⁷

Комітет міністрів приймає щорічний звіт про свою діяльність, що здійснюється відповідно до пунктів 2-5 статті 46 та пунктом 4 статті 39 Конвенції.⁵⁸ Звісно, що у своїй діяльності Комітет міністрів не є єдиним

⁵⁵ Регламент Комітету міністрів Ради Європи про порядок контролю за виконанням постанов Європейського суду з прав людини та умов мирових угод, Відомості Верховної Ради України (ВВР), Редакція від 10.05.2006

⁵⁶ Пушкар П. Доповідь на восьмому міжнародному форумі з практики Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=NpFDcnstoms>

⁵⁷ Там само

⁵⁸ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Офіційний вісник України, № 32 від 23.08.2006, ст. 46, ст.39, Редакція від 02.10.2013

органом, який здійснює нагляд за виконанням рішень ЄСПЛ. З ним взаємодіють багато й інших органів. Одним з таких є Департамент виконання рішень ЄСПЛ. Він має Мандат, завдяки якому надає підтримку і дає рекомендації Комітету міністрів з питань нагляду за виконанням державами рішень ЄСПЛ які вступили у силу. На прохання держав Департамент також надає їм підтримку в діяльності, спрямованої на виконання.

Департамент має мандат від Генеральної дирекції «Права людини та верховенство права» де основними цілями його діяльності визначено:

- надання допомоги, завдяки своїй незалежній та неупередженій експертизі Комітету міністрів у його оцінці вжитих та / або передбачених державами заходів щодо виконання рішень Європейського суду та у визначенні відповідей, які мають бути надані;

- надання допомоги Комітету міністрів у його зусиллях щодо посилення його наглядових дій, зокрема, шляхом вдосконалення його методів роботи та зміцнення інструментів, які є в його розпорядженні;

- сприяння зміцненню взаємодії з іншими суб'єктами Ради Європи у своїх сферах компетенції, зокрема з Судом, ПАРЕ та Уповноваженим з прав людини;

- підтримання держави у належному виявленні та здійсненні індивідуальних та / або загальних заходів, необхідних для виконання;

- забезпечення прозорості та наочності результатів процесу нагляду.⁵⁹

Щодо його конкретної співпраці з Комітетом міністрів у процесі нагляду за виконанням рішень ЄСПЛ то він здійснює наступні функції:

- вносить пропозиції щодо визначення пріоритетності наглядової діяльності Комітету, а також пропозицій щодо справ, які потребують конкретної підтримки з боку Комітету Міністри шляхом детальної експертизи на її засіданнях;

⁵⁹ Офіційний сайт Департаменту виконання рішень ЄСПЛ [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https://www.coe.int/en/web/execution/the-supervision-process#%2214997657%22:\[0\]](https://www.coe.int/en/web/execution/the-supervision-process#%2214997657%22:[0])

- в цьому контексті готує пропозиції щодо включення справ до порядку засідання Комітету;

- готує та надає Комітету всю необхідну допомогу, включаючи аналізи та оцінки стану виконання та пропонує дії, зокрема у проектах рішень та проектах постанов; в разі потреби втручається під час засідань Комітету, для представлення аналізів, оцінок та запропонованих дій;

- співпрацює з Секретаріатом Комітету в його місії з підготовки, організації засідань та надання допомоги Голові у підготовці та проведенні засідань;

- контактує з потерпілою стороною (сторонами), національними установами у сприянні та захисту прав людини, неурядовими організаціями щодо виконання судових рішень, щодо застосування правила 9 Регламенту Комітету щодо нагляду, а також з будь-якою іншою зацікавленою організацією;⁶⁰

Що стосується держав-членів Конвенції то Департамент:

- підтримує постійний двосторонній діалог з національними органами для сприяння процесу виконання, зокрема шляхом ранньої оцінки планів дій / звітів про дії та проводить регулярні контактні зустрічі;

- на прохання респондентів підтримує забезпечення повного, ефективного та швидкого виконання, надаючи їм технічні поради та підтримку шляхом цілеспрямованих заходів, таких як юридичні експертизи, зустрічі за участю всіх зацікавлених національних суб'єктів або навчальні заходи.⁶¹

Також якщо говорити про загальну співпрацю то Департамент підтримує тісні контакти з членами Секретаріату Суду з усіх відповідних питань, пов'язаних із виконанням, проводячи, де це доречно, зустрічі з відповідними

⁶⁰ Там само

⁶¹ Там само

секціями Суду, підтримує та розвиває контакти з Секретаріатом ПАРЄ, Управлінням Уповноваженого та іншими відповідними органами Секретаріату щодо питань виконання, забезпечує, щоб відповідні суб'єкти Ради Європи враховували в програмах та заходах співпраці проблеми, виявлені у виконанні судових рішень. Також, якщо це необхідно, вступає у контакт з відповідними відділами інших міжнародних організацій.⁶²

За словами Павла Пушкаря: «Департамент є тим зв'язуючим ланцюжком між роботою КМРЄ і ЄСПЛ у якійсь мірі. Тому що коли Суд «будує» рішення він складає пазл, а департамент його розкладає. Департамент намагається з'ясувати першопричини порушення, намагається з'ясувати чому це не працює, чому це призводить до порушення знову і знову. Однак Департамент має якраз такий подвійний мандат. З однієї сторони ми є юридичними радниками Кабінету міністрів, і з іншої сторони департамент надає на вимогу держави, державних органів, якщо вони бажають поради стосовно змісту вимог щодо виконання. Тобто що очікується, чи що буде очікуватися Комітетом міністрів в контексті конкретного рішення».⁶³

Також, звісно, до процесу виконання рішень долучається і ПАРЄ, як один із статутних органів Ради Європи. Парламентська асамблея складається з представників парламентів усіх держав – членів.

Щодо документів, які може приймати Асамблея, то це: рекомендації, резолюції та думки. Рекомендації містять пропозиції, адресовані КМРЄ, виконання яких належить до компетенції урядів. Резолюції містять у собі рішення Асамблеї з питань, з вирішення яких вона наділена повною мірою, або висловлювань чи поглядів, за які вона несе відповідальність. Думки висловлюються ПАРЄ з питань, поставлених Комітетом міністрів, таких як

⁶² Там само

⁶³ Пушкар П. / Доповідь на восьмому міжнародному форумі з практики Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=NpfDCnstorms>

прийом нових держав-членів до Ради Європи, проекти конвенцій або бюджет Організації.⁶⁴

Більшість доповідей, обговорених на пленарному засіданні або на постійній комісії, готується комітетом. Крім того, більшість комітетів мають підкомітети з конкретних питань, і можуть створювати спеціальні комітети, для конкретних заходів. Усі комітети засідають під час часткових сесій у Страсбурзі, а більшість засідають принаймні один раз між засіданнями, як правило, у Парижі. Більшість дебатів на пленарній асамблеї та постійній комісії відбуваються на основі звітів комітетів. Звіти комітетів готуються та представляються доповідачем за допомогою Секретаріату. Кілька доповідей Асамблеї мають високий вплив на засоби масової інформації, що викликає прямі реакції уряду та можуть викликати політичні зміни.⁶⁵

З часу реформи Асамблеї 2011 року, доповідач та відповідний комітет отримують мандат протягом дванадцяти місяців після прийняття тексту для перевірки виконання запропонованих у ньому заходів. Крім того, комітети можуть призначати генеральних доповідачів для висвітлення певної галузі чи теми з метою сприяння прийняттю рішень Асамблеї щодо них.⁶⁶

Наприклад у 2011 році ПАРЄ прийняла Резолюцію 1787 «Виконання рішень ЄСПЛ», де згадувалася також Україна. Асамблея відмічає із серйозним занепокоєнням продовження існування основних системних недоліків у сфері виконання рішень. Щодо України то це - хронічне невиконання рішень національних судів, незаконне затримання та надмірна тривалість попереднього утримання під вартою. Зазначила, що: «Україна у найкоротший термін повинна

⁶⁴ Офіційний сайт Парламентської асамблеї Ради Європи [Електронний ресурс] – Режим доступу: - <http://www.assembly.coe.int/nw/Page-EN.asp?LID=Documents>

⁶⁵ Правила процедури Асамблеї / Офіційний сайт Парламентської асамблеї Ради Європи [Електронний ресурс] – Режим доступу: - http://assembly.coe.int/nw/xml/RoP/RoP-XML2HTML-EN.asp?id=ENtoc_N0A29C3B0N0A340D88#Format-It

⁶⁶ Офіційний сайт Парламентської асамблеї Ради Європи [Електронний ресурс] – Режим доступу: - <http://www.assembly.coe.int/nw/Page-EN.asp?LID=Documents>

прийняти всеосяжну стратегію щодо вирішення ситуації, в якій значна кількість національних остаточних рішень залишається невиконаними, незважаючи на значний тиск з боку Комітету Міністрів, і вжити ефективні національні механізми правового захисту у відповідь на пілотне рішення Суду у справі Юрій Миколайович Іванов проти України. Україна також повинна прискорити внутрішні процедури судового розгляду, реформу кримінального судочинства та забезпечити повну незалежність і неупередженість суддів. Крім того, необхідно вжити заходи для боротьби зі зловживанням повноваженнями працівниками міліції і забезпечити ефективне розслідування заяв щодо такого жорстокого поведіння».⁶⁷

Тому, можна побачити, важливий вплив мають міжнародні інституції, зокрема й на виконання рішень суду, і наскільки важливою є взаємодія (синергія) цих органів, задля ефективного захисту прав людини, що є неможливим без виконання рішень судів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

Дослідивши юридичні аспекти виконання рішень ЄСПЛ, проаналізувавши різні думки з приводу його правової природи, охарактеризувавши заходи загального та індивідуального характеру, які необхідні для виконання рішень Суду та дослідивши процедуру нагляду за їх виконанням можна дійти до наступних висновків:

1. Без розуміння правової природи рішень Європейського суду з прав людини у національній правовій системі, неможливе належне його виконання;
2. До процесу виконання рішень Суду залучаються велика кількість міжнародних та національних органів, кожен з яких здійснює певну діяльність

⁶⁷ Резолюція ПАРС 1787 Виконання рішень Європейського Суду з прав людини сатисфакції, 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/1188_rez_1787.htm).

здля досягнення спільної мети – належного та ефективного виконання рішень Європейського суду.

3. Правильне визначення заходів індивідуального та загального характеру, які повинна здійснити держава, є одним з важливих кроків, здля розуміння не тексту рішення Європейського суду, а приписів багаторівневого характеру, які «приховані» у ньому.

4. Обов'язок виконання рішень Європейського суду лежить виключно на державі. Держава повинна створити такий механізм та довести Комітету Міністрів його ефективність, який полягає у тому, що подібні порушення прав людини не будуть виникати у майбутньому;

5. Досі актуальною є проблема примусу у міжнародному праві. Міжнародне право взаємодіє з національним, як дві синхронізовані системи, пов'язані взаємними та зворотніми зв'язками. Потрібно зрозуміти, що головну роль у забезпеченні примусу відіграє держава в цілому.

РОЗДІЛ II. ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ В УКРАЇНІ

2.1. Механізм виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні

Відповідно до ст. 46 ЄКПЛ, яку ратифікувала Україна, наша держава повинна виконувати остаточні рішення суду у будь – яких справах, де вона є стороною. Проте, цей обов'язок у неї виникає відповідно з принципом субсидіарності, про який неодноразово говорив суд.⁶⁸

Як говорив П. Пушкар: «суть принципу субсидіарності можна передати одним словом – належність. Належність каталогу прав, що забезпечуються на національному рівні, національній правовій системі та відповідність в процесі прийняття рішень, щодо практичної реалізації прав принципу ефективного забезпечення таких прав».⁶⁹

Тобто, якщо говорити про суть принципу субсидіарності в контексті виконання рішення суду, то тут у держави виникає деяка «свобода розсуду». Європейський суд декларує порушення, і може рекомендувати конкретні заходи для імплементації його рішень, а КМРЄ здійснює нагляд за виконанням таких рішень. Обидва органи діють у доктрині субсидіарності, проте ключова роль в забезпеченні прав з точки зору як процесу забезпечення прав, так і матеріального наповнення змісту цих прав належить саме національним органам відповідної держави.

Тому, на сьогодні основним та ключовим нормативно – правовим актом, який, регулює відносини, що виникають у зв'язку з обов'язком держави, відповідно до Конвенції виконувати рішення ЄСПЛ– є Закон України «Про

⁶⁸ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Офіційний вісник України, № 32 від 23.08.2006, ст. 46, Редакція від 02.10.2013

⁶⁹ Пушкар П. / Доповідь на восьмому міжнародному форумі з практики Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=NpfDCnstorms>

виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».⁷⁰

Згідно цього Закону, ми можемо дізнатися, що держава розуміє під поняттям «рішення» ЄСПЛ, яке необхідно виконати. Відповідно до ст. 1 вказаного закону :

- а) остаточне рішення Європейського суду з прав людини у справі проти України, яким визнано порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод;
- б) остаточне рішення Європейського суду з прав людини щодо справедливої сатисфакції у справі проти України;
- в) рішення Європейського суду з прав людини щодо дружнього врегулювання у справі проти України;
- г) рішення Європейського суду з прав людини про схвалення умов односторонньої декларації у справі проти України;⁷¹

Аналізуючи закон, можна прийти до висновку, що під виконанням рішення ЄСПЛ держава розуміє – виплату відшкодування, вжиття додаткових заходів індивідуального характеру та вжиття заходів загального характеру. Фінансування цих витрат здійснюється з Державного бюджету України.⁷²

Як пише Камінська Н.В. «Найменш проблемним є виконання рішень ЄСПЛ щодо виплати справедливої сатисфакції. Зазичай відповідні кошти сплачують у встановлені терміни».⁷³

Як зазначається у Законі, виплата відповідного відшкодування має бути здійснена у тримісячний строк з моменту набуття Рішенням статусу остаточного або у строк, який передбачений конкретно у самому рішенні.⁷⁴ До

⁷⁰ Закон України «Про виконання рішень Європейського суду з прав людини», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, №30, Редакція від 02.12.2012

⁷¹ Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, №30, ст.1, Редакція від 02.12.2012

⁷² Там само

⁷³ Камінська Н.В. Проблеми виконання в Україні рішень Європейського суду з прав людини // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2017 р. №1 (13), С. 255

⁷⁴ Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, №30, ст.8, Редакція від 02.12.2012

виплати відповідного відшкодування на національному рівні залучається також Державна виконавча служба, Уповноважений з прав людини та Державне казначейство України. Відповідно до ч. 3 ст. 8 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»:

Протягом одного місяця від дня відкриття виконавчого провадження за Рішенням Орган представництва надсилає до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, постанову про відкриття виконавчого провадження...⁷⁵

Ці дії здійснює Секретаріат Уповноваженого з прав людини і надсилає до Державної казначейської служби постанову про відкриття виконавчого провадження. Упродовж десяти днів від дня надходження цих документів, Державна казначейська служба здійснює списання на вказаний стягувачем банківський рахунок, а якщо він відсутній на депозитний рахунок державної виконавчої служби. Ці всі кошти, які повинні виплатитися списуються з відповідної бюджетної програми.⁷⁶

Позитивно оцінює той факт, що відповідні виплати будуть здійснені з бюджетної програми Кочура О.О.. Він зазначає, що таке правило наявності «єдиного вікна», мається на увазі виплати з одієї бюджетної програми, позитивно впливає на стан виконання рішень, зокрема у питанні виплат грошового відшкодування. Також позитивним зазначає наявність відповідального органу, який здійснює таке відшкодування. Це дозволяє проводити такі виплати у розумний строк та ефективніше контролювати такий процес виконання.⁷⁷

⁷⁵ Там само

⁷⁶ Там само

⁷⁷ Кочура О.О. Окремі аспекти виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини // Науковий вісник Ужгородського університету 2015 р., С.118

На завершення всіх цих дій, Державна виконавча служба протягом трьох днів надсилає Міністерству юстиції України постанову про закінчення виконавчого провадження та підтвердження списання відповідних сум.⁷⁸

Проте, як у будь - якому процесі, завжди знаходяться певні винятки. Наприклад, що робити якщо місцезнаходження стягувача невідоме? чи якщо сьязувач юридична особа і перебуває у процесі реорганізації? Тут закон встановлює деякі запобіжники. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ» говорить, що такому випадку вся сума відшкодування перераховується на депозитний рахунок відповідної державної виконавчої служби.⁷⁹ Також в ч.2 ст. 9 цього закону, зазначається з якого моменту це відшкодування перераховується:

Сума відшкодування, яка знаходиться на депозитному рахунку державної виконавчої служби, перераховується:

- а) на рахунок Стягувача після подання ним відповідної заяви;
- б) на рахунки спадкоємців Стягувача - фізичної особи після подання ними належним чином оформлених документів, які надають їм право на отримання спадщини;
- в) на рахунок правонаступника реорганізованого Стягувача - юридичної особи після подання ним належним чином оформлених документів, які підтверджують його правонаступництво;
- г) на рахунки засновників (учасників, акціонерів) ліквідованого Стягувача - юридичної особи після подання ними рішень суду, які підтверджують їхній статус засновників (учасників, акціонерів) ліквідованого Стягувача - юридичної особи на момент ліквідації та визначають частку відшкодування, що належить до виплати кожному із засновників (учасників, акціонерів).⁸⁰

Для ефективного забезпечення виконання рішень судів в Україні також був прийнятий Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» який також регулює питання виплат відповідних відшкодувань, у тих випадках коли у здійсненні таких виплат державою є певні труднощі.

На думку Шелевер Н.В. «Україна гарантує виконання рішень, де боржниками є державні органи, підприємства, юридична особа, примусова реалізація майна якої забороняється відповідно до законодавства, навіть у разі

⁷⁸ Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, №30, ст.8, Редакція від 02.12.2012

⁷⁹ Там само, ст. 9

⁸⁰ Там само, ст. 9

їхньої неплатоспроможності. У цьому випадку держава виконує рішення суду за рахунок коштів Державного бюджету України».⁸¹

Як зазначає Андрієвська Л.О. : «ЄСПЛ, на відміну від національних судів, не видає виконавчих листів і особа не зобов'язана ні самостійно пред'являти рішення до виконання, ні будь – яким чином стимулювати таке виконання держава має сама виконати рішення суду на користь особи звільнити її від такого обов'язку могут тільки письмова відмова особи отримати присуджену за рішенням суду».⁸²

Крім виплат відповідних відшкодувань, які повинна здійснити держава, також Суд може вказати на застосування додаткових заходів індивідуального характеру.

Під додатковими заходами індивідуального характеру держава розуміє – відновлення настільки, наскільки це можливо, попереднього юридичного стану, який стягувач мав до порушення Конвенції (*restitutio in integrum*). Це може бути зроблено шляхом повторного перегляду справи судом, включаючи відновлення провадження у справі, або повторного розгляду справи адміністративним органом. Також можуть бути й інші заходи, передбачені у рішенні.⁸³ Ці заходи найперше спрямовані на те, щоб припинити відповідне порушення прав особи, чи осіб та звести наслідки цих порушення до мінімуму.

Всі ці питання знаходять своє місце у практиці суду щодо України. Наприклад, як зазначає д.ю.н. Дешко Л.М. у справі «Яременко проти України», Суд повторно зазначає, що згідно з його усталеною практикою п.1 ст. 6

⁸¹ Шелевер Н.В. Проблемні питання виконання рішень Європейського суду з прав людини на території України // Альманах міжнародного права. Випуск 7, С.112 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://intlalmanac.net/v7/13.pdf>

⁸² Андрієвська Л.О. Про питання виконання рішень Європейського суду з прав людини // Актуальні питання вітчизняної юриспруденції №6. Том 1. 2017 р., С.40

⁸³ Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, №30, ст. 10, Редакція від 02.12.2012

Конвенції не гарантує право на відновлення провадження та не є застосовним до скарг, щодо відновлення в екстраординарному порядку провадження у завершених судових справах, якщо тільки природа, обсяги та специфічні риси щодо певної скарги у відповідній правовій системі не є такими, що провадження за такою скаргою охоплюватиметься сферою застосування пункту 1 ст. 6 Конвенції, та гарантіями щодо справедливого суду, якими він наділяє сторони провадження.⁸⁴

Чи, наприклад у справі «Бочан проти України», де суд повторно зазначив, що саме договірні сторони, вирішують те, як найкраще виконувати рішення суду, і при цьому невиправдано порушувати принцип *res iudicata* або юридичної визначеності у цивільному провадженні.⁸⁵

Що стосується заходів загального характеру, то тут наше законодавство визначає їх наступними чином:

Заходами загального характеру є заходи, спрямовані на усунення зазначеної в Рішенні системної проблеми та її першопричини, зокрема:

- а) внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування;
- б) внесення змін до адміністративної практики;
- в) забезпечення юридичної експертизи законопроектів;
- г) забезпечення професійної підготовки з питань вивчення Конвенції та практики Суду прокурорів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, працівників імміграційних служб, інших категорій працівників, професійна діяльність яких пов'язана із правозастосуванням, а також з триманням людей в умовах позбавлення свободи;
- д) інші заходи, які визначаються - за умови нагляду з боку Комітету міністрів Ради Європи - державою-відповідачем відповідно до Рішення з метою забезпечення усунення недоліків системного характеру, припинення спричинених цими недоліками порушень Конвенції та забезпечення максимального відшкодування наслідків цих порушень.⁸⁶

⁸⁴ Дешко Л.М. *Restitutio in integrum*: Підходи Європейського суду з прав людини // Порівняльно аналітичне право. Випуск №5 2018 р., С. 365 – 368 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.pap.in.ua/5_2018/108.pdf

⁸⁵ Там само, С. 365 - 368

⁸⁶ Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, №30, ст. 13, Редакція від 02.12.2012

Наприклад, одним з багатьох рішень постановлених проти України, де виникає обов'язок держави вжити заходів загального характеру є рішення «Марченко проти України». У цьому рішенні у п.30 Суд вказує, що: «справу було двічі повернуто до судів нижчих інстанцій на новий розгляд. У зв'язку з цим Суд нагадує, що повторювані повернення справи на новий розгляд у межах одного провадження свідчать про наявність серйозних недоліків у діяльності національної судової системи».⁸⁷

Також, ще однією справою, де суд вказав на системну проблему є справа «Василь Іващенко проти України». Тут Суд зазначає, що: «частина цієї справи стосується системних проблем, існування яких вимагає вжиття заходів загального характеру. Суд доходить висновку, що ця проблема не є поодиноким випадком чи особливим існування яких вимагає вжиття справі. Суд вважає, що ця проблема виникла внаслідок відсутності чіткої та конкретної процедури, яка давала б ув'язненим особам можливість отримувати копії документів з матеріалів справи або переписуючи їх власноруч або за допомогою відповідного обладнання, або шляхом покладання на державні органи обов'язку робити такі копії. Суд вважає, що державою-відповідачем мають бути терміново вжиті адекватні законодавчі та адміністративні заходи задля усунення порушень».⁸⁸

Отже, повертаючись до процесу виконання, та до механізмів завдяки яким цей процес здійснюється, а саме щодо додаткових заходів індивідуального характеру. Як зазначено у Законі⁸⁹, як тільки рішення ЄСПЛ набуло статусу остаточного Міністерство юстиції України протягом десяти днів, від моменту одержання про нього повідомлення повинно: надіслати стягувачеві

⁸⁷ Справа «Марченко проти України» № 24857/07, § 30, від 10.02.2011 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/974_640

⁸⁸ Справа «Василь Іващенко проти України» № 760/03, § 120, §122, §123, §124 від 26 липня 2012 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/974_873

⁸⁹ Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, №30, Редакція від 02.12.2012

повідомлення, де повинно йому роз'яснити його право пов'язане з порушенням провадження про перегляд справи та / або про його право відновити провадження у справі. Міністерство юстиції повідомляє інші органи, які є відповідальними за виконання передбачених у рішенні додаткових заходів індивідуального характеру. Також Міністерство повинно повідомити відповідальні органи про строки, порядок та зміст виконання цих заходів. До цього повідомлення, обов'язково додається переклад рішення ЄСПЛ. Знову ж таки, контроль за виконанням цих заходів здійснює Міністерство юстиції України, під наглядом КМРС.⁹⁰

Отже, як повинні реагувати органи, які є відповідальними додаткових заходів індивідуального характеру? Відповідно до ч. 1 ст. 12 Закону:

- а) невідкладно та у визначений Рішенням та/або чинним законодавством строк виконати додаткові заходи індивідуального характеру;
- б) надавати інформацію на запити Органу представництва про перебіг і наслідки виконання додаткових заходів індивідуального характеру;
- в) дієво та без зволікань реагувати на подання Органу представництва;
- г) про виконання додаткових заходів індивідуального характеру повідомити Орган представництва.⁹¹

Щодо порядку вжиття Україною заходів загального характеру. Саме на вжиття цих заходів потребується найбільше часу, і на цьому етапі в Україні виникають найбільші проблеми. Ці заходи, як було сказано, спрямовані не тільки на усунення відповідного порушення у конкретному рішенні, а вони також спрямовані на те, щоб відповідні порушення не відбувалися з іншим особами в майбутньому. Порядок виконання цих заходів передбачає залучення багатьох національних органів. Саме більшість поданих заяв до ЄСПЛ України стосуються повторюваних порушень, в основі яких лежить невиконання заходів заходів загального характеру. Це можуть бути справи пов'язані із такими проблемами як затягування судового розгляду чи процесу, порушення права на

⁹⁰ Там само

⁹¹ Там само, ст. 12

життя, або невиконання рішень національних органів постановлених проти держави.

На виконання заходів загального характеру, Міністерство юстиції, а саме Урядовий уповноважений з прав людини через Секретаріат Урядового уповноваженого, який є структурним підрозділом Міністерства юстиції щоквартально готує та надсилає Кабінету міністрів подання щодо вжиття заходів загального характеру.⁹² Відповідно до ч. 2 ст. 14 подання включає: пропозиції щодо вирішення зазначеної в Рішенні системної проблеми та усунення її першопричини, зокрема:

- а) аналіз обставин, що призвели до порушення Конвенції;
- б) пропозиції щодо внесення змін до чинного законодавства;
- в) пропозиції щодо внесення змін до адміністративної практики;
- г) пропозиції для врахування під час підготовки законопроектів;
- д) пропозиції щодо забезпечення професійної підготовки з питань вивчення Конвенції та практики Європейського суду з прав людини для суддів, прокурорів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, імміграційних служб, інших категорій працівників, професійна діяльність яких пов'язана із правозастосуванням, а також з триманням людей в умовах позбавлення свободи;
- е) пропозиції щодо здійснення інших заходів загального характеру, спрямованих на усунення недоліків системного характеру, припинення спричиненого цими недоліками порушення Конвенції та забезпечення максимального відшкодування наслідків цих порушень;
- є) перелік центральних органів виконавчої влади, які є відповідальними за вжиття кожного з пропонованих у поданні заходів.⁹³

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України Про заходи щодо реалізації Закону України "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини" Уповноважений у справах Європейського суду з прав людини є посадовою особою Міністерства юстиції, на яку покладено повноваження, щодо здійснення представництва України у ЄСПЛ. Він також координує виконання рішень Суду, а також інформує КМРЕ про хід виконання рішень Суду.⁹⁴

⁹² Там само

⁹³ Там само, ст. 14

⁹⁴ Постанова Кабінету Міністрів України про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», Офіційний вісник України, 2006 р., № 22., Редакція від 21.08.2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784-2006-%D0%BF>

Не потрібно також забувати, й про так звані «пілотні рішення» Європейського суду з прав Людини. Як зазначає Коруц У.З.: «процедура пілотних рішень застосовується у разі існування системних проблем у національному правопорядку, виявом якої є значна кількість рішень ЄСПЛ, які свідчать про аналогічні, систематичні порушення, а також продовження надходження нових заяв спричинених тією самою проблемою».⁹⁵

Також в Законі прописані дії Кабінету міністрів, у межах виконання вимог заходів загального характеру. Відповідно до ч. 3 ст. 15 він видає акти в межах своєї компетенції. Також, може вносити відповідні законопроекти щодо прийняття нових, скасування чинних або внесення до них змін.⁹⁶

Щодо відповідальності органів, які повинні здійснювати обов'язки з виконання рішень Європейського суду з прав людини, в ст. 16 Закону вказано, що ці органи, тобто службові особи керівники цих органів несуть адміністративну, цивільну та кримінальну відповідальність.⁹⁷

Як можна прослідувати, до виконання рішень Європейського суду з прав людини залучена досить велика кількість державних органів, які повинні взаємодіяти між собою, для того щоб забезпечити належне виконання рішень та відновлення порушених прав за Конвенцією. Безумовно, Україна постійно рухається в напрямку до стандартів, які вимагає практика Європейського суду. Проте, поки ці кроки є досить повільними.

2.2. Стан виконання Україною рішень ЄСПЛ

В цьому розділі, я досліджу питання стану виконання рішень Європейського суду з прав людини. Досліджу загальну статистику, щодо виконання рішень, для того щоб була доступна загальна картина. Також буду

⁹⁵ Коруц У.З. Окремі питання виконання рішень Європейського суду з прав людини // Актуальні проблеми правознавства. Випуск 1, 2016 р., С. 51

⁹⁶ Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, №30, ст. 15, Редакція від 02.12.2012

⁹⁷ Там само, Ст.17

здійнювати аналіз конкретних справ, переважно тих, які стосуються складних, структурних проблем. Проаналізую останні засідання КМРС з цього питання, і досліджу на яких етапах вирішення знаходяться різні справи, що стосуються України. Наведу приклади позитивного виконання державою своїх зобов'язань на основі конкретних рішень, і, звісно, відзачу негативні приклади, з якими у держави для їх виконання, виникає найбільше проблем.

Отже, станом на кінець листопада 2019 року, в Україні на виконанні перебуває 561 справа, що складає близько 10% від загальної кількості всіх справ, що перебувають на виконанні КМРС. Таким чином, Україна зараз на третьому місці, за кількістю справ, які не виконуються. Однією з особливостей справ, що стосуються України є те, що більше 85% справ це повторювані порушення.⁹⁸

Для прикладу, у справі Меріт проти України та Світлана Науменко проти України⁹⁹ про надмірну тривалість судового провадження знаходиться близько 100 справ повторюваних (ідентичних). Або у справі Жовнір, який входить в групу Бурмич Іванов, в нас на сьогоднішній день 72 справи (абсолютно ідентичних).¹⁰⁰

Другою особливістю України, на жаль, є те, що протягом тривалого часу, невпроваджений належний механізм захисту стосовно тих, чи інших проблем. Фактично, дивлячись на статистику проти України ми бачимо, що більшість справ перебувають на посиленому нагляді, і з них десь в районі п'ятидесяти - це справи так звані, лідируючі. Тобто, ті які показують окремі порушення, чи окремий елемент порушення. Не всі справи звісно стосуються статті 6, але

⁹⁸ Доповідь на восьмому міжнародному форумі з практики Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=NpfDCnstorms>

⁹⁹ Там само

¹⁰⁰ Там само

частка справ, які стосуються порушень за статтею шостою Конвенції є вагомою.¹⁰¹

Якщо говорити загалом, то результати по виконанню рішень не є оптимістичними. Проте, Україна повільно рухається у цьому напрямі. З позиції Комітету міністрів можна прослідкувати певну динаміку. Проте ці рішення стосуються більше проблем індивідуального або не систематичного характеру.¹⁰²

Наприклад, відсутність представника в кримінальному процесі. Ця проблема фактично була ліквідована безоплатною правовою допомогою. Таким чином, крім закриття справ несистемного, не структурного характеру де були вжитті належні заходи державою, КМРС приймаючи рішення закриває справи в яких містяться повторювані справи, з повторюваними порушеннями, в яких були вжитті належні заходи індивідуального характеру.¹⁰³

Нещодавно. були закриті досить багато прав із групи справ Юрій Миколайович Іванов проти України, Бурмич та Жовнір проти України, в яких держава дійсно виконала національні рішення, виплатила справедливую сатисфакцію. Але потрібно підкреслити, що при цьому Комітет міністрів жодним чином не вважає, що справа була вирішена.¹⁰⁴

Так в 2019 таких справ було закрито 423 станом на кінець листопада. В 2018 також було закрито більше 300 справ повторюваних. Після грудневого засідання, ця статистика, можливо, зміниться.¹⁰⁵

Щодо виконання рішень в основі яких лежать системно - структурні проблеми, то потрібно звернути увагу на найбільші групи - це Юрій Миколайович Іванов та Бурмич проти України. Це найбільша група, яка

¹⁰¹ Там само

¹⁰² Там само

¹⁰³ Там само

¹⁰⁴ Там само

¹⁰⁵ Там само

стосується структурної проблеми невиконання рішень національних судів постановлених проти держави, або надміру тривалого виконання таких рішень та відсутності належного механізму правового захисту, проти такого порушення. Фактично, така група справ, як зазначав Комітет міністрів впливає на ефективність правосуддя загалом.

Історично КМРЄ і ЄСПЛ знали про цю проблему вже з 2001 року. Після цього в 2010 році було прийняте пілотне рішення в справі Юрій Миколайович Іванов проти України, і ось в 2017 році справа Бурмич проти України. Європейський суд при винесенні рішення, особливого рішення Великою Палатою, встановив «дедлайн» для уряду - це 2 роки. «Дедлайн» сплив 19 жовтня 2019 року. В останнє, ця група справ розглядалася Комітетом Міністрів у вересні на попередньому засіданні. Наступного разу, як зазначив Комітет Міністрів у своєму рішенні - це буде в 2020 році у березні.¹⁰⁶

Що ми бачимо на сьогодні: станом на останній розгляд цієї групи справ КМРЄ, Уряд надав, представив Комітету Міністрів національну стратегію, для вирішення проблем в цій групі справ. Але на національному рівні, ця стратегія поки що не була прийнята ні як рекомендація, ні як обов'язковий юридично – зобов'язуючий документ. На даний час робота ведеться, і 15 січня 2020 року - ця дата визначена, як остання для подачі інформації урядом про стан виконання справ у цій групі.¹⁰⁷

КМРЄ на останньому засіданні розглядав прогрес, який був здійснений у справі «Швидка проти України». Справа стосувалася порушення права заявника на свободу вираження поглядів. Заявник було визнано винним у вчиненні адміністративного правопорушення - дрібного хуліганства за акт політичного вираження, здійснений під час офіційної церемонії вшанування

¹⁰⁶ Там само

¹⁰⁷ Там само

пам'яті українського поета в Києві у серпні 2011 року, та було накладено на неї стягнення у вигляді адміністративного арешту строком на десять діб.¹⁰⁸

ЄСПЛ визнав це непропорційним втручанням у її право на свободу вираження поглядів (порушення статті 10). Справа стосується також порушення права на апеляцію у кримінальних справах, через відсутність можливості у підозрюваної скористатися правом на апеляційне оскарження, передбачене статтею 2 Протоколу № 7.¹⁰⁹ Справа перебувала на виконанні Комітету Міністрів. Уряд України подав план дій 12 січня 2016 року та звіт про дії 9 жовтня 2019 року.

Щодо заходів індивідуального характеру: як відзначив Уряд, виплата справедливої сатисфакції була здійснена вчасно та у повному обсязі. Також засудження заявниці було скасовано Верховним судом, який задовольнив її клопотання про відновлення провадження у справі ухвалою від 27 квітня 2014 року. Тому, у цій справі було належним чином виконані індивідуальні заходи. Комітет міністрів позитивно оцінив зусилля держави, щодо цих заходів, і вказав що держава повністю виконала свої зобов'язання, щодо індивідуальних заходів.¹¹⁰

Щодо заходів загального характеру: в аспекті порушення ст. 10 Конвенції, уряд зазначив, що згідно з чинним законодавством, адміністративні правопорушення повинні каратися позбавленням волі, лише у виняткових випадках. Національні суди в цьому випадку, не враховували природу правопорушення, характер злочинця або будь-які пом'якшувальні чи обтяжуючі обставини. Це призвело до непропорційної санкції. Уряд вказав, що опублікування цього рішення та заходів щодо поширення є достатніми для запобігання подібних порушень. Рішення було перекладено українською

¹⁰⁸ Справа «Швидка проти України» № 17888/12, від 30.10.2014 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a40

¹⁰⁹ Там само

¹¹⁰ Справа «Швидка проти України» № 17888/12, від 30.10.2014 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a40

мовою, опубліковане в офіційних юридичних журналах, розповсюджувалось до судів різного рівня та включалось до загальних навчальних програм для суддів.¹¹¹

КМРС зазначив, що для належного виконання заходів загального характеру, цих дій є недостатньо. В аспекті порушення ст. 10 Конвенції запропонував Уряду надавати інформацію щодо заходів, які би забезпечували достатню правову гарантію від зловживання адміністративного затримання, як санкції. Закликав владу продовжити реформування системи покарання, і зокрема інституту адміністративного затримання, для того щоб вони відповідали принципу пропорційності стосовно адміністративних санкцій, особливо в умовах свободи вираження поглядів, закріпленому у практиці ЄСПЛ.¹¹²

Що стосується порушення ст. 2 Протоколу №7 до Конвенції, як зазначав Уряд - це впливає із законодавчих положень, і виникають через те, що в законодавстві прописане негайне застосування адміністративного арешту незалежно від адміністративного оскарження. У 2016 році був підготовлений проект закону, який, на жаль не був підтриманий парламентом. Проте, посилався на рішення Конституційного суду України, яким в листопаді 2018 році було визнані неконституційними ст. 294 (1) і ст. 326 Кодексу України про адміністративні правопорушення, які саме були причиною, що породжували застосування судами непропорційних адміністративних санкцій до громадян (зокрема, це призводило до того, що апеляційний розгляд відбувався лише після відбуття покарання, яке призначив суд першої інстанції у повному обсязі). Уряд наводив приклади останніх справ, в яких національні суди

¹¹¹ Звіт про дії. Повідомлення України щодо справи «Швидка проти України» № 17888/12 від 15.10.2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016809837eb

¹¹² Рішення Комітету Міністрів щодо справи «Швидка проти України» № 17888/12, 1362 – ге засідання, 3-5 грудня 2019 р., 2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168098dae4

вказували, що адміністративний арешт повинен застосовуватися лише після закінчення строку апеляції.¹¹³

КМРС позитивно відзначив визнання Конституційним Судом неконституційності відповідних положень Кодексу України про адміністративні правопорушення. Проте, КМРС наголошував на тому, що також необхідні зміни до законодавства. Закликав Уряд надавати більше інформації про роботу Комісії з питань правової реформи щодо реформування законодавства про адміністративні правопорушення. Вказав на важливість Уряду проаналізувати законопроекти, які стосуються цього питання, та роз'яснити до яких наслідків може призвести їх ухвалення.¹¹⁴

Тобто, як можна побачити, саме у цьому питанні для КМРС важливим є імплементація належного законодавства державою, яке би не суперечило практиці ЄСПЛ. Він відзначає також, якою є важливою практика застосування відповідних принципів у національній судовій системі для ефективного виконання. Тобто, наводить конкретні дії, які повинна зробити держава, щоб відповідний механізм функціонував без порушень. Тут ми можемо прослідкувати, як потрібно виконувати заходи індивідуального характеру, і в чому вони полягали. Також, на скільки важливо, правильно визначити причини, які призводять до порушення, і можливі наслідки, до яких призведуть дії по вирішенню цих причин.

На останній зустрічі КМРС, яка проходила 3-5 грудня розглядалася достатньо резонансна справа в контексті її виконання «Зеленчук та Цицюра проти України».¹¹⁵ Суд виніс рішення про те, що законодавчі обмеження (мораторій), які існують в Україні на землі сільськогосподарського призначення, порушують права заявників за ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції. Вказав, що проблема стосується законодавчої бази, і держава повинна вжити

¹¹³ Там само

¹¹⁴ Там само

¹¹⁵ Справа «Зеленчук і Цицюра проти України» № 846/16 та № 1075/16, від 22.05.2018 Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c79

відповідні заходи загального та індивідуального характеру, задля подолання цієї проблеми. Проте, не надав рекомендації щодо конкретних заходів, і зауважив, що при цьому держава повинна врахувати і збалансувати інтереси, як усього суспільства, так і власників земель сільськогосподарського призначення.

116

Уряд України подав інформацію КМРС щодо вжитих заходів.¹¹⁷ Щодо індивідуальних заходів уряд вказав, що справедлива сатисфакція була виплачена, і зарахована безпосередньо на банківський рахунок адвоката заявників. КМРС схвально оцінив виплату справедливої сатисфакції. Проте зазначив, що для належного виконання усіх заходів індивідуального характеру цього недостатньо. Індивідуальними заходами також має бути – зняття заборони на продаж земель сільськогосподарського призначення, що належить заявникам. Проте відзначив, що виконання цього пункту, пов'язане із виконанням загальних заходів.¹¹⁸

Щодо загальних заходів, уряд зазначає, що з метою подолання цієї проблеми були проведені наступні заходи:

- до Верховної Ради України був поданий законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення».¹¹⁹

- передбачається фінансова підтримка фермерів у вигляді дешевших кредитів;

- створено посаду Уповноваженого Президента України з земельних питань;

¹¹⁶ Там само

¹¹⁷ Повідомлення уряду у справі «Зеленчук проти України» № 846 / 16, 1362-а зустріч, грудень 2019 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168098cf48

¹¹⁸ Там само

¹¹⁹ Проект закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення» № 2178 від 25.09.2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66948

- було запущено урядову «гарячу лінію» та інформаційний веб-сайт про хід реформи земельного ринку;

- проведено низку зустрічей та круглих столів, зокрема, із зацікавленими особами у аграрному секторі.¹²⁰

Законопроект поданий Урядом є основним та передбачає, що 1 жовтня 2020 року, буде знята заборона на відчуження земель сільськогосподарського призначення усіх форм власності. Він передбачає, що право купувати землі сільськогосподарського призначення, будуть мати громадяни України, територіальні громади, держава та юридичні особи України.¹²¹ Також Уряд зазначив, що він врахує і низку інших законопроектів, які зареєстровані у Верховній Раді України.

Цікавим є те, що недержавна організація «EasyBusiness», яка долучилася як третя сторона у справі, подала свою заяву (повідомлення), скориставшись правилами 9.2 та 9.6 Регламенту Комітету Міністрів України. Організація зазначала, що прийнятих заходів недостатньо для виконання. Щодо проекту закону № 2178 вважає, що він відповідає положенням Конвенції. Проте, висловив занепокоєння з приводу необґрунтованого тривалого перехідного періоду, для скасування мораторію та відсутності ефективного засобу захисту від втрат, які були і можуть бути понесені власниками в цей період. Також, висловлює занепокоєння, щодо положень альтернативних проектів законів, які, на її думку, передбачають необґрунтовані та непропорційні обмеження майнових прав громадян.¹²²

¹²⁰ Повідомлення уряду у справі «Зеленчук проти України» № 846 / 16, 1362-а зустріч, грудень 2019 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168098cf48

¹²¹ Проект закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення» № 2178 від 25.09.2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66948

¹²² Повідомлення від НУО (від 11.10.2019) та відповідь уряду (від 23.10.2019) щодо справи «Зеленчук проти України» № 846/16, 1362-а зустріч грудень 2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680986e79

Проаналізувавши заходи загального характеру, КМРС загалом позитивно відзначив дії, щодо виконання цього рішення та системно – структурної проблеми. Із зацікавленням зауважив прийняття Закону №2178, який скасовує мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення. Закликав Уряд не здійснювати подальші затримки у прийнятті цього закону та приступити до його імплементації. Нагадав, що важливо також привести у відповідність і підзаконні нормативно – правові акти, щоб вони передбачали належний і ефективний захист права власності громадян, у відповідності з практикою ЄСПЛ. Вказав, на необхідність якнайшвидшого вирішення даної проблеми, посилаючись на те, що проблема носить широкомаштабний та комплексний характер. Тому невчасне її вирішення, призведе до хвилі подібних заяв до ЄСПЛ. На останок, наголосив на подальшій співпраці з Секретаріатом Комітету Міністрів та запропонував не пізніше 5 жовтня 2020 року надати інформацію про досягнутий прогрес у виконанні загальних заходів.¹²³

Як можна прослідкувати ЄСПЛ визначив, що ця проблема стосується не одиничного випадку, а системно - структурної проблеми. Тобто для виконання рішення суду недостатньо виплатити справедливую сатисфакцію заявникам. Потрібно викоринити проблему, яка в майбутньому може спровокувати подальшу хвилю заяв до ЄСПЛ. Знову ж таки, вирішенням проблеми повинен займатися Уряд, який повинен довести, що здійснення тих чи інших заходів буде доцільним, і призведе до вирішення проблеми. Проте, КМРС здійснює нагляд за виконанням, і він може направляти і давати оцінку тим діям, які пропонує Уряд. Для цього, як ми бачимо, КМРС важлива будь – яка інформація про стан виконання рішення, чи повідомлення недержавних організацій, у якій викладено іншу чи подібну точку зору щодо вирішення проблеми. Комітет Міністрів намагається всебічно дослідити питання, щоб у кінцевому підсумку, знайти причини невиконання та вказати на найбільш правильний вектор руху.

¹²³ Рішення Комітету Міністрів щодо справи «Зеленчук та Цицора проти Укаріни» № 846/16, 1362- а зустріч, 3-5 грудня 2019 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168098fb91

Однією із найбільших груп справ, які на останньому засіданні розглядав Комітет Міністрів є група Меріт проти України¹²⁴ і Світлана Науменко проти України¹²⁵. Ці справи стосуються надмірної тривалості кримінального (група Меріт) і цивільного (група Світлана Науменко) судочинства, та відсутності ефективного засобу захисту. Як наслідок, це негативно впливає на систему правосуддя, а отже і верховенство права в Україні.

Щодо застосування заходів індивідуального характеру, то Уряд зазначив, на жаль, виплата справедливої сатисфакції у 90 справах, які належать до цих груп все ще очікується.¹²⁶ КМРС заклав остаточною резолюцією¹²⁷ розгляд 13 справ з цих груп, оскільки, окремі заходи щодо них були вирішені (виплата справедливої сатисфакції). Щодо решти 90 справ у цій групі, Уряду пропонується надати оновлену інформацію про їхнє виконання, в тому числі, у питанні сплати справедливої сатисфакції.¹²⁸

Щодо прийняття заходів загального характеру, які прийняв Уряд¹²⁹:

1. Заходи, які стосуються скорочення тривалості розгляду справи (п. 1 ст. 6 СКПЛ):

- Уряд наголосив на важливості прийнятих заходів, вжитих у рамках судової реформи, яка триває з 2014 року і спрямована також на скорочення тривалості судових розглядів;

¹²⁴ Справа «Меріт проти України», № 66561/01, від 30.03.2004, 2018 Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_110

¹²⁵ Справа «Науменко проти України», № 41984/98 від 09.11.2004 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_353

¹²⁶ План дій. Повідомлення від України щодо групи справ «Меріт проти України», № 66561 / 01, 01.04.2019, 1348-а зустріч, червень 2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168093ddb7

¹²⁷ Резолюція Комітету Міністрів щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини у 13 справах проти України, прийнята Комітетом Міністрів 5 грудня 2019 р., 1362- ге засідання [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016809932c0

¹²⁸ План дій. Повідомлення уряду щодо груп справ «Світлана Науменко проти України» № 41984 / 98, 10.09.2019, 1362-ге засідання, грудень 2019 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016809835be

¹²⁹ Рішення Комітету Міністрів щодо груп справ «Світлана Науменко проти України» № 41984/98, та «Меріт проти України» № 66561/01, 1362- а зустріч, 3-5 грудня 2019 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168098db85

- Змінений у 2017 році Цивільний – процесуальний кодекс, який передбачає спрощену та загальну систему розгляду цивільних спорів, що не перевищує 60 днів для незначних цивільних спорів. Кодекс перебачив певні «касаційні фільтри», які зменшили кількість справ, які надходять до апеляції та касації;

- Зміни у Кодекси адміністративного, цивільного та господарського судочинства у 2017 році;

- Прийняття у 2012 році Кримінально – процесуального кодексу, який встановив строки досудового розслідування. Крім того у 2018 році було запроваджено спрощену процедуру розслідування незначних кримінальних правопорушень;

- Запровадження експериментальної програми, яку проводила поліція у кількох регіонах, спрямовану на скорочення тривалості досудових розслідувань;

- Запровадження механізму справедливого розподілу навантаження серед суддів; більш ефективного управління судовими реєстрами; запровадження механізмів проти зловживання процесуальними правами сторонами судових спорів; посилення альтернативного вирішення спорів, включаючи посередництво; розширення категорій справ, що вирішуються у спрощеному провадженні, система нових місцевих районних судів; та впровадження інструментів та методології оцінки діяльності судових органів відповідно до стандартів Ради Європи;

- Створення комісії з питань правової реформи;¹³⁰

2. Забезпечення ефективних засобів захисту¹³¹ (ст. 13 ЄКПЛ):

¹³⁰ Там само

¹³¹ Там само

- У 2017 році Урядом були розроблені «Пропозиції до Концепції імплементації превентивних та компенсаційних засобів захисту від надмірної тривалості провадження в Україні».¹³²

- Протягом 2018-2019 років за підтримки Проекту Ради Європи «Підтримка України у виконанні рішень Європейського суду з прав людини» було організовано ряд заходів, для вирішення цієї комплексної проблеми: круглі столи, дискусії, зустрічі, навчання тощо;

Щодо заходів загального характеру, то КМРЕ оцінив інформацію про поточну судову реформу та законодавчі, інституційні та практичні заходи, які вжиті для забезпечення скорочення кількості справ, що розглядаються, та тривалості цивільних та кримінальних проваджень. Проте із занепокоєнням зазначив, що надані статистичні та інші дані є недостатніми для того, щоб Комітет зміг оцінити поточний стан речей і зробити висновок, чи мали ці зміни позитивний вплив. Також негативно відзначив скорочення, які передбачені Законом України «Про судоустрій і статус суддів»¹³³, зокрема, зменшення фінансування судової влади та кількості суддів Верховного Суду. КМРЕ закликає Уряд загалом надати комплексну оцінку чинній законодавчій базі та судовій практиці, і надати інформацію, як вжиті заходи повинні повинні виправити вказані недоліки. Також пропонує надати детальну статистику, щодо середньої тривалості розгляду судових спорів по кожній категорії справ.¹³⁴

Проблема тривалості кримінальних та цивільних проваджень, є нерозривно пов'язані із проблемою невиконання судових рішень установлених проти держави. Це дуже складні структурні проблеми, вирішення яких уже триває з

¹³² Пропозиції до Концепції імплементації превентивних та компенсаційних засобів захисту від надмірної тривалості провадження в Україні, листопад 2017 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://rm.coe.int/doc-4/168078f22e>

¹³³ Закон України Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування від 16.10.2019, [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/193-20>

¹³⁴ Рішення Комітету Міністрів щодо групи справ «Меріт проти України», № 66561/01 та «Світлана Науменко проти України», № 41984/98, 1362- а зустріч, 3-5 грудня 2019 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168098db85

2004 року по сьогодні. Багато для цього вже було зроблено, проте ще більше потрібно зробити. Невиконання починається із маленьких деталей, які в комплексі формують ці групи проблем. Тому необхідно на усіх рівнях, і в усіх напрямках виявити ці причини, які призводять до такої проблеми, і за допомогою аналізу намагатися поступово їх ліквідувати.

Позитивним прикладом виконання державою своїх зобов'язань за Конвенцією є справа «Шаповалов проти України».¹³⁵ Заявник стверджував, що державні органи заважали йому збирати інформацію, яка би висвітлювала хід проведення виборів, та неможливість оскаржити це у суді. Скаржився на відмову національних судів розглянути його скаргу на дії Територіальної Виборчої Комісії. У зв'язку з цим, він посилався на порушення пункту 1 статті 6 та ст. 10 Конвенції.¹³⁶

Цікавим є те, що ЄСПЛ не вказав, які заходи загального характеру потрібно вжити, і навіть не згадав про них у конкретній ситуації. Проте Уряд у своєму плані дій зазначив, які дії було зроблено задля виконання цього рішення.¹³⁷ Щодо заходів індивідуального характеру, Уряд сплатив справедливу сатисфакцію, про яку зазначив ЄСПЛ. Щодо відновлення стану на скільки це можливо до порушення, то Уряд повідомив про право заявника про можливість оскарження, проте заявник цим правом не скористався.¹³⁸

Щодо заходів загального характеру, то уряд проаналізувавши справу, дійшов висновку, що це спричинено переважно недоліками законодавства. На той момент існував виключно Цивільний кодекс 1963 року, який містив дві глави, які регулювали питання оскарження. Проте формулювання відповідних статей у цих главах створювало правову невизначеність, згідно з якою главою

¹³⁵ Справа «Шаповалов проти України», № 45835/05, від 31.07.2012 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_942

¹³⁶ Там само

¹³⁷ План дій. Повідомлення України щодо справи «Шаповалова проти України», № 45835/05, 08.10.2013, 1186 зустріч 3-5 грудня, 2013 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804a2a9e>

¹³⁸ Там само

заявник повинен був подати скаргу. Тому був прийнятий Кодекс адміністративного судочинства, який на 2005 рік містив відповідні статті, які би давали можливість оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність виборчих комісій. Уряд вважає, що ця процедура є чіткою, точною та передбачуваною щоб відповідати вимогам ст. 6 Конвенції. Також Уряд вказує, що рішення було опубліковано в Урядовому кур'єрі, з перекладом на українську мов та розміщене на офіційному веб – сайті Міністерства юстиції.¹³⁹ Таким чином Уряд вважає, що всі заходи щодо виконання цього рішення були вжиті, тому просить Комітет міністрів, закрити нагляд за цією справою.

КМРС уважно вивчивши заходи, які були вжиті державою задля виконання цього рішення вказав, що цих заходів є достатньо для припинення встановлених порушень та усунення їх наслідків, щоб максимально відновити попередній стан, який існував до порушення. Також, що вказані заходи повинні усунути відповідні порушення у майбутньому. Тому вивчивши звіт про дії Уряду, і переконавшись, що наданої інформації про вжиті заходи передбачені п.1 ст. 46 Конвенції є достатньо для виконання цього рішення, вирішує закрити нагляд за виконанням справи прийнявши відповідну резолюцію.¹⁴⁰

Тут ми бачимо позитивний приклад того, як держава виконує свої зобов'язання за Конвенцією. Хоча у вищезазначеному рішенні ЄСПЛ не пише про заходи загального характеру, які радить вжити державі задля виконання своїх зобов'язань за Конвенцією, проте Уряд сам зрозумівши і проаналізувавши, в чому корінь проблеми, зміг вжити відповідні дії для усунення повторення подібних випадків у майбутньому. Комітет Міністрів, як орган нагляду за виконанням рішень ЄСПЛ вважає, що здійснених Урядом заходів цілком достатньо.

¹³⁹ Там само

¹⁴⁰ Резолюція Комітету Міністрів щодо виконання рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Шаповалов проти України», 27 квітня 2016 р., 1254-те [Електронний ресурс] – Режим доступу [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-162888%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-162888%22]})

Однією із важливих справ, які розглядав на своєму останньому засіданні 3-5 грудня Комітет Міністрів є справа «Олександр Волков проти України».¹⁴¹ Про наявні проблеми було відомо ще у 2013 році, після винесення рішення ЄСПЛ у цій справі. Ця група справ стосується питань, пов'язаних з незалежністю та неупередженістю судової влади та системи судової дисципліни та кар'єри суддів. Ця справа про чотири порушення права заявника на справедливе судочинство, через його незаконне звільнення з посади судді Верховного Суду України: було здійснено провадження, щодо звільнення суді перед органом, який був явно не незалежним, чи не неупередженим та був відсутній засіб ефективного перегляду рішення; відсутність строку позовної давності щодо заявника; здійснення порушення в процесі голосування у Верховній Раді України; процесуальні недоліки в створенні та складі спеціальної палати Вищого адміністративного суду.¹⁴²

Щодо заходів індивідуального характеру, суд вказав на необхідність виплати справедливої сатисфакції, а також на необхідності поновлення заявника на посаді судді Верховного Суду України. Щодо загальних заходів, то вказав, що тут видно серйозні структурні проблеми у функціонуванні судової влади України. Зазначив, що Україні необхідно вжити низку заходів для реформування судової дисципліни. Суд зазначив, що органам влади в Україні не вистачає незалежності та неупередженості. Закони в Україні, зокрема щодо звільнення суддів із посад є недосконалими, у них відсутня необхідна вимога «якості закону», тобто юридична визначеність.¹⁴³

Щодо невдалого виконання цього рішення КМРЄ навіть ухвалив Тимчасову (проміжну) Резолюцію щодо цього питання, де вказав на важливості прийняти всі необхідні заходи, з метою поновлення заявника на посаді судді Верховного

¹⁴¹ Справа «Олександр Волков проти України», № 21722/11, від 09.01.2013 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947

¹⁴² Там само

¹⁴³ Там само

Суду України.¹⁴⁴ Уряд України з цією метою у 2014 році прийняла постанову про поновлення судді Олександра Волкова на посаді.¹⁴⁵ Проте, як вбачається з рішення цього видається недостатнім. Уряд регулярно подавав плани та звіти дій. У відповідь на рішення Комітету міністрів на 1355- му засіданні депутатів міністрів у вересні 2019 року, Уряд подав оновлений план дій, яких містить наступні вжитті заходи щодо виконання цього рішення:

- Було змінено порядок призначення членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів, а також вдосконалено процедуру розгляду дисциплінарних скарг;

- Створено громадську раду доброчесності, яка допомагає Вищій кваліфікаційній комісії суддів у відборі суддів на посади. Головними функціями є збір, перевірка та аналіз інформації про суддів та кандидатів на посаду судді;

- Зменшення кількості суддів Верховного суду України. Тут Уряд обгрунтовував такий крок тим, що вони планують удосконалити модель касаційної інстанції. Вони очікують на прийняття змін до процесуальних кодексів, які передбачаються законопроектом № 2314¹⁴⁶, який змінює повноваження та сферу юрисдикції судів касаційної інстанції. Таким чином ці заходи, на думку уряду повинні зменшити завантаження Верховного Суду та кількості справ, які надходять до нього. Тому і кількість суддів була зменшена до ста осіб.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Резолюція Комітету Міністрів щодо виконання рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Олександр Волков проти України», 4 грудня 2014 р., 1214-ге засідання [Електронний ресурс] – Режим доступу [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-149044%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-149044%22]})

¹⁴⁵ Постанова Кабінету Міністрів України про виконання рішення Європейського суду з прав людини у справі "Олександр Волков проти України" щодо судді Верховного Суду України Волкова Олександра Федоровича, від 25.12.2014 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60-19>

¹⁴⁶ Проект Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо удосконалення перегляду судових рішень в апеляційному та касаційному порядку, № 2314, від 25.10.2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67187

¹⁴⁷ Примітки до порядку денного Комітету Міністрів у справі «Олександр Волков проти України», на 1362-га зустріч, 3-5 грудня 2019 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168098db87#_ftn6

- Президентом був підписаний Закон № 193-ІХ¹⁴⁸, який передбачає цілу низку інституційних заходів, які належать до сфери загальних заходів щодо виконання цього судового рішення: зміни до порядку функціонування Вищої кваліфікаційної комісії суддів (скорочення кількості членів з 16 до 12, та зміни у процесі відбору членів); перегляд повноважень Вищої ради правосуддя, створення нового органу, який бере участь у судовій кар'єрі - «Комісії з етики та доброчесності» для нагляду членів за членами Вищої кваліфікаційної комісії суддів та вищої ради правосуддя (наприклад, право на порушення дисциплінарного провадження, для членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів та вищої ради правосуддя); зміна процедури подання дисциплінарних скарг на суддів (встановлення строків для розгляду скарг, скасування закритого розгляду дисциплінарних скарг).¹⁴⁹

Провівши аналіз заходів загального характеру, КМРС вказав на наступні позитивні моменти у виконанні рішення: з проведенням судової реформи були дотримані гарантії виключення участі Верховної Ради України та Президента України у формуванні судового штату, та зокрема брати участь у їх звільненні; здійснення посилення конституційних гарантій безпеки посадових осіб; можливість переглядати у передбаченому законом порядку критерії дисциплінарної відповідальності для суддів, застосовуючи при цьому законодавчо визначенні строки давності.¹⁵⁰

Щодо інших проведених, і не проведених заходів загального характеру КМРС висловив своє занепокоєння. Зокрема відзначив, що зміни, які були прийняті Законом № 193-ІХ були проведені без консультацій з відповідними судовими органами та без аналізу конкретних наслідків, може спричинити

¹⁴⁸ Закон України Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування від 16.10.2019, [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/193-20>

¹⁴⁹ План дій. Повідомлення від України щодо групи справ «Олександр Волков проти України», № 21722 / 11, 1362-а зустріч, грудень 2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168098cbd9

¹⁵⁰ Примітки до порядку денного Комітету Міністрів у справі «Олександр Волков проти України», на 1362-га зустріч, 3-5 грудня 2019 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168098db87#_ftn6

нестабільність у судовій системі, що може вплинути на незалежність та на неупередженість судової влади. Зокрема зазначив в контексті змін у Верховному Суді України (скорочення суддів), що незмінність судів є ключовим елементом їх незалежності. Закликав Уряд, що процес відбору суддів повинен здійснюватися із застосуванням стандартів Конвенції до незалежності судової системи та практики Суду. На наступному засіданні закликав Уряд надати додаткову інформацію, яким чином вказані зміни, будуть ефективні в контексті виконання рішення, і які наслідки щодо того чи іншого прийнятого заходу це буде мати.¹⁵¹

Цікавим у цій справі є той факт, що ЄСПЛ, вказав Україні на загальні причини, які породжують відповідні негативні наслідки, як для заявника так і для системи правосуддя в Україні. Ми можемо прослідкувати, що вже не один раз Суд брався аналізувати стан, і наявність відповідної проблеми на національному рівні, і вказувати на конкретні заходи, застосування яких може покласти край порушенням. Також потрібно, напевно, більше з негативної точки зору відзначити прийняття остаточної (тимчасової) Резолюції Комітетом Міністрів, де він вказав на продовжуючи проблему, і закликав Уряд вжити негайних заходів щодо її ліквідації. Подібні Резолюції приймаються Комітетом задля наголошення, і нагадування Уряду про наявну проблему, і для заклику до її негайного вирішення.

Найбільшою проблемою, на мою думку, є тривале невиконання рішень національних судів, яке й призводить до невиконання рішень Європейського суду. Тут, найбільшими групами справ слід відзначити Юрій Миколайович

¹⁵¹ Там само

Іванов проти України¹⁵², Жовнер проти України¹⁵³ і Бурмич та інші проти України.¹⁵⁴

Рішення у справі Юрій Миколайович Іванов проти України було першим пілотним в Україні. На думку Гончаренка О.А. пілотні рішення – це особливий вид судових рішень, у яких не лише констатується відповідне порушення Конвенції, але й проводиться аналіз ситуації, яка приводить до великої кількості порушень. Ухвалення пілотного рішення, пов'язане з великою кількістю подібних справ, які призводять до системних та однотипних порушень. Суд виявляє системну проблему, яка стає основною причиною відповідних порушень Конвенції. Тут Суд рекомендує заходи, які необхідно здійснити для виконання рішення ЄСПЛ.¹⁵⁵ У вищезазначеному рішенні було вперше констатовано тривалу системну проблему невиконання рішень судів в Україні. Суд підкреслив, що для вирішення цієї складної проблеми потрібно проводити відповідні реформи у законодавстві та адміністративній практиці. Зокрема Суд встановлював для держави граничні терміни для виконання рішень, і створення ефективного засобу захисту порушених прав громадян. Проте всі ці «дедлайни» виявилися марними.

Проте, як ми знаємо, будь яка невіршена проблема приводить до більшої невіршеної проблеми. Так і сталося у жовтні 2017 року Велика Палата ЄСПЛ винесла рішення у справі «Бурмич проти України». Суд зазначив, що Уряд навіть після ухвалення пілотного рішення Іванова, так і не вжив досі необхідних заходів загального характеру, які би вирішували причини цієї

¹⁵² Справа «Юрій Миколайович Іванов проти України», №40450/04, від 15.10.2009 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_479

¹⁵³ Справа «Жовнер проти України», №56848/00, від 29.06.2004 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_479

¹⁵⁴ Справа «Бурмич та інші проти України» № 46852/13 від 12 жовтня 2017 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22CASE%20OF%20BURMYCH%20AND%20OTHERS%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-192193%22%5D%7D>

¹⁵⁵ Госаренко О.А. Правова природа «пілотних рішень» Європейського суду з прав людини // Форум права 2012. -№4. – С. 244 . [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://dSPACE.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2053/1/Goncharenko.pdf>

системної проблеми, а також не забезпечив відповідної системи компенсації для всіх потерпілих на національному рівні. ЄСПЛ викреслив зі свого розгляду та направив державі 12 148 заяв з реєстру справ. Він вважає, що ці скарги повинні вирішенні державою в контексті загальних заходів на національному рівні за наглядом КМРС.¹⁵⁶

Щодо цих груп справ КМРС неодноразово проводив засідання, та аналізував плани дій та звіти Уряду. Останні засідання щодо вказаних груп справ відбувалися на 1348-му засіданні в червні 2019 року та 1355-му засіданні Комітету Міністрів 23-25 вересня 2019 року. Щодо застосування заходів індивідуального характеру, то Уряд надав інформацію про сплату справедливої сатисфакції у більшості справ «Жовнера проти України» (для 2763 заявників).¹⁵⁷

Щодо заходів загального характеру, то Уряд:

- Надав інформацію про виконання судових рішень за бюджетною програмою 4040;
- Вказав, що формування Реєстру пенсійних фондів майже повністю налагоджено і що всі судові рішення 2013-2014 років були виконані;
- Заначив, що 2019 році Державна казначейська служба примусово виконала 482 внутрішні рішення. Робота з подальшого виконання продовжується;
- Розробив проект Національної стратегії щодо реалізації заходів загального характеру на виконання пілотного рішення у справі «Юрій Миколайович Іванов

¹⁵⁶ Справа «Бурмич та інші проти України» № 46852/13 від 12 жовтня 2017 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22CASE%20OF%20BURMYCH%20AND%20OTHERS%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-192193%22%5D%7D>

¹⁵⁷ План дій. Повідомлення від України щодо груп справ «Бурмич та інші проти України», № 46852/13 «Іванов проти України», № 40450/04, «Жовнер проти України», № 56848/00, 1355-а зустріч, вересень 2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168095ef19

проти України» та рішення Великої палати у справі «Бурмич та інші проти України»;

- Надав інформацію про останні законодавчі розробки. Зокрема це стосується змін до Бюджетного кодексу, що включають у себе запровадження «середньострокового бюджетного планування» та інших заходів спрямованих на упорядкування та прогнозування державних витрат. Також вказані зміни повинні позитивно вплинути на терміни розгляду справ про банкруцтво;

- Зазначив, що після парламентських виборів одна з партій отримала більшість у Верховній Раді України. Тому це повинно сприяти швидшому розумінню та реформуванню системи виконання судових рішень в Україні.¹⁵⁸

Старання Уряду щодо виконання рішень у цих групах справ Комітет міністрів оцінив з цікавістю. Щодо виконання заходів індивідуального характеру, то КМРС позитивно оцінив зусилля влади, щодо виплати справедливої сатисфакції у справах групи «Жовнер проти України». Наголосив на необхідності подальшого виконання цих заходів і щодо інших справ.¹⁵⁹

Щодо заходів загального характеру, то КМРС позитивно оцінює проект Національної стратегії згаданої вище, проте стурбований, що ця стратегія не імплементована законодавчо, як юридично – зобов'язуючий документ. Також схвально відзначив рішення Конституційного суду України, щодо конституційності положень ч.2 ст. 26 Закону України «Про виконавче провадження»¹⁶⁰, щодо забезпечення державою виконання судового рішення, яке поклало основу, для автоматичного виконання таких рішень на

¹⁵⁸ Там само

¹⁵⁹ Примітки до порядку денного Комітету Міністрів щодо груп справ Бурмич та інші проти України», № 46852/13 «Іванов проти України», № 40450/04, «Жовнер проти України», № 56848/00, 1355- та зустріч, 23-25 вересня 2019р. [Електронний ресурс] – Режим доступу https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680972f0b#_ftnref5

¹⁶⁰ Закон України «Про виконавче провадження», Відомості Верховної Ради України (ВВР), від 22.07.2016 р., №30, редакція від 21.10.2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>

національному рівні.¹⁶¹ Рекомендує Уряду прийняти проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо подолання проблеми заборгованості держави за рішеннями судів, який є необхідним для ефективного виконання заходів загального характеру.¹⁶² Також КМРС висловив занепокоєння, з приводу загальної затримки у виконання заходів загального характеру, і нагадав Уряду, що він не дотримався «дедлайну» - 12 жовтня 2019 року з цих питань. КМРС надав поради, щодо подальших кроків Уряду: нагадав про створену Комісію з правових реформ, і на важливості надати цій комісії мандат на виконання заходів, які є необхідними для вирішення питання з неналежним виконанням рішень судів.¹⁶³

В цілому можна прослідкувати, що для ЄСПЛ важливо не просто констатувати відповідне порушення державою статті Конвенції, а важливо, як у подальшому це рішення вплине на захист інтересу заявника. Тому, важливо, якщо ця справа стосується системної проблеми - ідентифікувати її причини та вказати на засоби їх вирішення. Саме для цього існують так звані «пілотні» рішення, у яких проводиться детальний аналіз ситуації.

2.3. Наслідки неналежного виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини

Неналежне або взагалі невиконання судового рішення породжують нові позови до суду, і як наслідок по повторних подібних порушень, які знову ж таки призводять до повторних позовів. Тобто формується своєрідне «замкнене коло», вихід з якого, при довгостроковості його існування є тривалим та

¹⁶¹ Рішення Конституційного Суду України щодо конституційності положень ч.2 ст. 26 Закону України Про виконавче провадження» від 15 травня 2019 року / справа №3-368/2018(5259/18) 2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/2_p2_2019.pdf

¹⁶² Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо подолання проблеми заборгованості держави за рішеннями судів 2679-VIII від 07.02.2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64316

¹⁶³ Примітки до порядку денного Комітету Міністрів щодо груп справ Бурмич та інші проти України», № 46852/13 «Іванов проти України», № 40450/04, «Жовнер проти України», № 56848/00, 1355- та зустріч, 23-25 вересня 2019р. [Електронний ресурс] – Режим доступу https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680972f0b#_ftnref5

складним процесом. Така ситуація підриває авторитет Суду і ставить під сумнів взагалі існування судової системи та основоположних принципів.

Як говорив Томас Хаммарберг: «Неналежне виконання остаточних судових рішень має розглядатися як відмова від визнання верховенства права, і як серйозна проблема для прав людини [...] повинно стати очевидним, що невиконання судових рішень з боку державних органів є порушенням права на справедливий судовий розгляд, закріплене в статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод».¹⁶⁴

У своєму рішенні у справі «Горнсбі проти Греції» Страсбурзький суд заявив, що «право на суд було б ілюзорним, якби правова система Договірної Держави допускала, щоб остаточне судове рішення, яке має обов'язкову силу, не виконувалося на шкоду одній із сторін».¹⁶⁵

За словами Томаса Хаммарберга: «На карту поставлено сам авторитет системи правосуддя. Недостатньо просто реформувати законодавство, розширювати можливості судів, і заохочувати населення вирішувати свої суперечки в суді. Ті члени суспільства, які висловили свою довіру до системи правосуддя, повинні бачити виконання зобов'язань, причому не тільки на папері, а й на практиці. Забезпечення повного і невідкладного виконання судових рішень є однією з відмінних рис демократичного суспільства».¹⁶⁶

Одним із ключових важелів впливу на виконання рішень ЄСПЛ є наявність наглядового механізму з боку Ради Європи за виконанням рішення Суду. Відповідно до ч. 2 ст. 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод такий вплив здійснює КМРС.

¹⁶⁴ Томас Хаммарберг. Неналежне виконання судових рішень підриває довіру до системи національного правосуддя // Рада Європи: Уповноважений з прав людини, 31 серпня 2009 р., С. 1-3 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.refworld.org/docid/4ac09eef2.html>

¹⁶⁵ Справа «Горнсбі проти Греції» № 980_079, від 19.03.1997 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_079

¹⁶⁶ Томас Хаммарберг. Неналежне виконання судових рішень підриває довіру до системи національного правосуддя // Рада Європи: Уповноважений з прав людини, 31 серпня 2009 р., С. 1-3 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.refworld.org/docid/4ac09eef2.html>

Тут держави учасники ЄКПЛ керуються нормами міжнародного права. Але, як ми знаємо, у міжнародному праві завжди гостро піднімається проблема примусу. Держави, в тому числі Україна, дуже часто порушують свої зобов'язання, які вони на себе взяли, з моменту приєднання до Ради Європи та ратифікувавши Конвенцією, визнали застосування механізму захисту прав людини на своїй території. Тому важливо існування засобів, які би могли спонукати державу до дій чи навпаки, до не вчинення певних дій, які би порушували норми Конвенції.

Як наслідок на тривалу проблему та ігнорування Україною норм міжнародного права та невиконання своїх зобов'язань перед Конвенцією щодо України приймаються проміжні резолюції. Наприклад CM/ResDH(2008)1 та CM/ResDH(2009)159, які стосувалися невиконання чи серйозної затримки у виконанні остаточних рішень суду та відсутності ефективного засобу захисту від подібних порушень. На той момент справи стосувалися невиконання понад 300 рішень у групі Жовнера проти України. В резолюціях підкреслюється існування складної структурної проблеми, і наголошується на важливості дій Уряду щодо вирішення цих питань.

Також 15 жовтня 2009 року Велика палата ЄСПЛ прийняла перше пілотне рішення рішення, в якому відзначила, що уряд України не вжив жодних заходів на виконання рішення суду у справі Юрій Миколайович Іванов проти України, тому Верховна палата ЄСПЛ прийняла рішення де описуються, які дії повинна вжити держава задля усунення масової проблеми невиконання судових рішень.

Незважаючи на те, що згідно зі ст. 42 Конвенції основна відповідальність за наглядом за виконанням рішень лежить на КМРС, ПАРЄ у своїй Резолюції «Про виконання рішень Європейського суду з прав людини» 2015 року вказала, що Парламентська Асамблея також відіграє у цьому процесі ключову роль, зокрема шляхом заохочення і залучення національних парламентів бути ініціативнішими у цьому питанні. Зокрема ПАРЄ закликає держави: своєчасно

подавати КМРС плани дій та звіти про дії; створювати внутрішні ефективніші засоби захисту для усунення порушення Конвенції; забезпечувати достатнє фінансування та ресурси для зацікавлених сторін, відповідальних за виконання рішень Суду; вживати заходи, для того щоб підвищувати обізнаність у застосуванні стандартів та принципів Конвенції; проводити парламентські дебати щодо виконання рішень суду.¹⁶⁷

У своїй Рекомендації від 2015 року закликає вже Комітет Міністрів використовувати всі наявні засоби, пов'язані з виконанням завдань, щодо нагляду за виконанням рішень ЄСПЛ. Зокрема, наголошує на важливості вживати більш жорстких заходів, у разі більшого супротиву та тривалого ігнорування обов'язку держав, щодо виконання остаточних рішень суду, у тому числі передбачених п. 3, 4 та 5 ст. 46 ЄКПЛ. Також, рекомендує КМРС розглядати вжиття додаткових заходів, для підвищення ефективності нагляду за виконанням судових рішень та більше залучати громадянське суспільство, національні правозахисні організації та міжнародні організації до процесу виконання рішень.¹⁶⁸

Виникає питання, чи достатньо засобів у Раді Європи для того щоб забезпечити примус у виконанні державами своїх зобов'язань, які вони взяли на себе, вступаючи у Раду Європи та ратифікуючи Конвенцію. На мою думку – ні. Головну роль у забезпеченні примусу відіграє сама держава в цілому, і це той постулат, від якого ми не можемо відійти.

Відповідно до Статуту Ради Європи кожна держава, яка вступила до Ради Європи повинна поважати та визнавати принципи верховенства права та здійснення прав людини і основних свобод всіма особами, які знаходяться під її

¹⁶⁷ Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про виконання рішень Європейського суду з прав людини» 2015 року [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=22005&lang=en>

¹⁶⁸ Рекомендація Парламентської Асамблеї Ради Європи від 23 червня 2015 року року [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=22005&lang=en>

юрисдикцією. Будь яка держава, яка порушує ці основні засади та ігнорує права людини може бути виключена з Ради Європи:

Будь-який член Ради Європи, який грубо порушив статтю 3, може бути тимчасово позбавлений права представництва, і Комітет Міністрів може попросити його вийти з Ради згідно зі статтею 7. Якщо такий член Ради не виконує це прохання, Комітет може прийняти рішення про припинення його членства в Раді, починаючи з дати, яку може визначити Комітет.¹⁶⁹

Тобто, як бачимо, в принципі у КМРС є всі підстави, які б давали йому можливість таким чином впливати і заохочувати держави виконувати свої зобов'язання за Конвенцією. Проте, поки таких прецедентів не відбувалося.

Що стосується національних засобів захисту від подібних порушень та до яких наслідків це призводить, то переважно вони закріплені у законодавчому полі. Зокрема, у ч.1 ст. 16 Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»¹⁷⁰ передбачено відповідальність за невиконання чи неналежне виконання рішення: «у разі невиконання або неналежного виконання рішення винні службові особи, до повноважень яких належить це виконання, несуть адміністративну, цивільну або кримінальну відповідальність, передбачену законами України».

Тобто, тут ми можемо прослідувати не конкретні наслідки невиконання тих чи інших приписів, а бланкетну форму норм Закону, які для їх з'ясування «відсилають» до інших Законів. Зокрема, кримінальна відповідальність, щодо невиконання рішень Європейського суду з прав людини передбачена ч. 4 ст. 382 Кримінального кодексу України, відповідно до якої умисне невиконання службовою особою рішення ЄСПЛ карається позбавленням волі на строк від

¹⁶⁹ Там само

¹⁷⁰ Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, №30, ст. 16, Редакція від 02.12.2012

трьох до восьми років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.¹⁷¹

Таке можна прослідкувати і в Кодексі України про адміністративні правопорушення. У кодексі вказується, що невиконання законних вимог державного виконавця, приватного виконавця відповідно до ст. 188 (13) Кодексу України про адміністративні правопорушення - тягне за собою адміністративну відповідальність. Санкція статті передбачає за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.¹⁷²

Тобто, як можна прослідкувати, в Україні також присутній законний правовий механізм, для того щоб притягати винних осіб до відповідальності. Проте, окреме питання виникає щодо застосовності цих норм на практиці. Саме за ч.4 ст. 382 Кримінального кодексу України у Єдиному державному реєстрі судових рішень, я не знайшов жодного вироку суду, з цього факту порушення. Хоча, як ми знаємо, таких порушень є безліч. Тобто, можна говорити про те, що з практичної точки зору ці норми є «мертвими».

Відсутність наслідків у вигляді реального покарання за невиконання рішень Європейського суду ставить під довіру та взагалі належне функціонування системи правосуддя в Україні.

Збільшення кількості скарг до ЄСПЛ, тягне за собою збільшення обсягу зобов'язань держави перед Радою Європи та, відповідно, перед громадянами країни. Збільшується борг держави з урахуванням штрафних санкцій (пені, облікових ставок тощо). Проте, як ми бачимо борги залишаються, і якщо ми хочемо, як держава надалі бути членом Ради Європи і поділяти цінності європейського товариства, свої зобов'язання потрібно буде виконувати рано чи

¹⁷¹ Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001 р., № 25, ст. 382, редакція від 28.11.2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

¹⁷² Кодекс України про адміністративні правопорушення. Відомості Верховної Ради УРСР 1984 р., № 51, ст. 188 Редакція від 25.12.2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/card6#Public>

пізно. І якщо ми, як держава якомога швидше зрозуміємо, що від цього нам не втекти, і що виконання своїх обов'язків залежить тільки від нас самих, ми зможемо подолати цю системну проблему. Потрібно зрозуміти, що виконання остаточного судового рішення – це наш обов'язок, і наша спільна відповідальність.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

Аналіз механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини, який існує в Україні та дослідження основних нормативно – правих актів, які регулюють ці процеси, моніторинг стану виконання та наслідків, які спричиняє тривале невиконання рішень національних судів, дозволяє зробити наступні висновки:

1. Наявність багатьох нормативно – правових актів, які в тій чи іншій мірі регулюють процес виконання рішень Європейського суду в Україні, не сприяють «правовій визначеності», та в деякій мірі перешкоджають зрозуміти, як цей процес відбувається на практиці;

2. До процесу виконання рішень Європейського суду на національному рівні, залучаються досить багато органів, у яких в більшій мірі, відсутня модель координації та взаємодії, яка би допомагала вирішувати цю складну проблему спільними зусиллями;

3. Неналежне виконання рішень Європейського суду «генерують» повторні порушення. Так як наша держава, сповідує європейські цінності, і якщо ми надалі хочемо бути членом Ради Європи, ми не можемо відкладати ці проблеми у «довгий якщик», тому що їх у будь якому випадку потрібно буде вирішувати.

4. Виконуючи державою виключно заходи індивідуального характеру, неможливо позбавитися на державному рівні, від загальної проблеми

невиконання судових рішень. Виконання заходів загального характеру, повинно бути пріоритетним, для запобігання подібних порушень у майбутньому;

6. Незважаючи на численні рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи, Комітету Міністрів Ради Європи проблема виконання рішень досі актуальна та буде такою, на жаль, ще достатньо довгий період часу. Проте, стан виконання Україною рішень, за останні декілька років помітно покращився. Тому тенденції до «розмороження» процесу є позитивними.

6. З кожним невиконаним рішенням держава несе великі збитки які, по суті й виплачуються через відповідні бюджетні програми з коштів платників податків, яким вона винна;

Розділ III. ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ВИКОНАННЯ УКРАЇНОЮ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

3.1. Ідентифікація проблемних моментів виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини

В цьому питанні, я досліджу причини невиконання та певні проблеми, які виникають у процесі належного виконання рішень ЄСПЛ. Будуть досліджуватися не усі рішення, які були постановлені проти України, а лише ключові, тобто ті, які були розглянуті на останніх зустрічах КМРС (які є актуальними), і ті, які уже багато років перебувають під посиленням наглядом Комітету міністрів, та до теперішнього часу, не є повністю вирішеними. Зокрема, досліджу наступні рішення: групи справ Іванов проти України та Бурмич та інші проти України, групи справ Меріт проти України та Світлана Науменко проти України.

Як уже згадувалося у роботі, першою масштабною проблемою, з якою наша держава «зіткнулася», і про яку наголосив нам ЄСПЛ - є проблема неналежного виконання чи тривалого невиконання судових рішень, та відсутності належного правового захисту на національному рівні від подібних порушень. Частково, про цю проблему, частково стало відомо, ще раніше в справі Кайсина та інших проти України¹⁷³ та у справі Жовнера проти України¹⁷⁴. Проте, про масштабний системно-структурний характер цих проблем, вже стало відомо уже після прийняття пілотного рішення Іванова. Після стількох років існування цієї проблеми, було прийнято рішення у справі Бурмич та інші проти України, і ця масова проблема уже почала розглядатися в контексті цього рішення.

¹⁷³ Справа «Кайсина та інші проти України», № 46144/99 від 3 травня 2001 р., [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://khrpg.org/index.php?id=1147859758>

¹⁷⁴ Справа «Жовнер проти України», №56848/00, від 29.06.2004 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_479

Розпочну аналіз із груп справ Іванов / Бурмич проти України. Основна проблема – проблема невиконання чи тривалого невиконання судових рішень та відсутності належного правового захисту на національному рівні від подібних порушень.

Як говорив П. Пушкар, проблеми, які виникають у процесі виконання рішень стосовно цих категорій справ потрібно розглядати разом. Не потрібно розглядати окремо рішення у справі Бурмича та рішення у справі Іванова, як юридично протилежні. Рішення Бурмича, додатково доповнює перше пілотне рішення, і уточнює першопричини цих проблем.¹⁷⁵

Отже, з якими проблемами стикається, і які основні причини, що породжують це питання? Найчастіше експерти виділяють такі типи причин:

1. Правові причини;
2. Фінансові причини;
3. Інституційні причини.¹⁷⁶

Отже, спершу слід розглянути таку групу причин, які породжують та гальмують процес виконання рішень судів в Україні – правові. Сюди можна віднести велику кількість законів та інструкцій, які тим чи іншим чином регулюють процес виконання рішень. Деякі з цих законів є уже застарілими, і потребують оновлення, відповідно до вимог сучасності. Наприклад, Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», зміни у який вносили ще у 2012 році, який регулює загальний порядок виконання рішень ЄСПЛ. Але ухвалення цього Закону, так і не сприяло належному виконанню рішень, зокрема і рішень національних судів. Порядок процесу виконання, було згодом доповнено Законом України «Про

¹⁷⁵ Пушкар П. / Доповідь на восьмому міжнародному форумі з практики Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=NpfdCnstorms>

¹⁷⁶ Звіт стосовно візиту до України з метою проведення двосторонніх консультацій щодо вдосконалення виконавчого провадження // Підтримка виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини, серпень 2018 р., С.5 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://rm.coe.int/report-mission-to-ukraine-ukr/16808f255a>

гарантії держави щодо виконання судових рішень». Вже цьому Законі, були детальніше прописані механізми, які регулюють виконання рішень, у яких боржником виступає держава (державні підприємства, установи організації тощо).¹⁷⁷

Ухвалення цього Закону, дещо зрушило з місця процес виконання рішень національних судів. Проте, проблема полягає в тому, що для його функціонування потрібні значні суми, оскільки ним, по суті, не ліквідовувалися першопричини невиконання, а лише встановлюється порядок виплати відповідних сум компенсації для заявників. Для реалізації його положень, які в більшій мірі не стосуються заходів загального характеру потрібні кошти, виділення яких залежить від затвердження відповідних бюджетних програм на національному рівні. Звідси випливає, що належний механізм функціонування цієї системи залежить також від політичного впливу, тобто від бажання влади виділяти кошти на цю важливу проблему.

Якщо говорити про механізм виконання рішень національних судів, без належного функціонування якого, безумовно неможливим є виконання рішень ЄСПЛ, то ключовими нормативно – правовими актами, які регламентують цей порядок є Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів»¹⁷⁸ та Закон України «Про виконавче провадження».¹⁷⁹ Перший, як вказано у Законі, регулює саму основу діяльності з примусового виконання рішень органами державної виконавчої служби і приватними виконавцями, та визначає їх правовий статус та завдання,

¹⁷⁷ Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013 р., № 17, Редакція від 05.10.2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4901-17>

¹⁷⁸ Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», Відомості Верховної Ради України, 2016 р., № 29, Редакція від 28.08.2018 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19>

¹⁷⁹ Закон України «Про виконавче провадження», Відомості Верховної Ради України (ВВР), від 22.07.2016 р., №30, редакція від 21.10.2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>

які покладено на кожного з них у процесі виконання.¹⁸⁰ Другий доповнює детальніше, як цей процес повинен відбуватися з точки зору державного та приватних виконавців.

Проте, як зазначають експерти, обидва закони містять забагато формальностей, які у свою чергу дозволяють трактувати певні положення на користь боржників, таким чином ставлячи їх у більш вигідніше положення. Зокрема, не встановлюючи конкретні терміни виконання, даючи боржникам правові форми впливу, для відстрочення процедури виконання (банкруцтво боржника, відстрочка виконання рішень тощо). Таким чином, вони можуть уникати або «відсрочувати» відповідальність за виплату відповідних сум на користь стягувачів, зокрема й держави.¹⁸¹

Весь цей процес формує проблему затягнутості виконавчого провадження у часі. Це пов'язано з тим, що у державних виконавців надзвичайно величезна загруженість, і вони просто не встигають вчасно виконувати свої обов'язки. Частково, це пов'язано з їх окладом, який є чітко визначеним (тобто відсутня мотивація), а частково з недосконалістю нашого Закону України «Про виконавче провадження» який, по суті, не встановлює конкретних термінів виконання.

Недосконалість автоматизованої системи виконавчого провадження, також породжує затягування виконавчого провадження. Діяльність цієї системи регулюється Наказом Міністерства Юстиції «Про затвердження положення про автоматизовану систему виконавчого провадження».¹⁸² Ця система забезпечує збирання зберігання, облік, пошук, узагальнення, надання відомостей про

¹⁸⁰ Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013 р., № 17, Редакція від 05.10.2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4901-17>

¹⁸¹ Журнал «Національна безпека і оборона» // Центр Разумкова № 3-4 (179-180) // В рамках проекту Ради Європи «Підтримка виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини», С. 22 [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD179-180_2019_ukr.pdf

¹⁸² Наказ Міністерства Юстиції «Про затвердження Положення про автоматизовану систему виконавчого провадження» № 2432/5, Офіційний вісник України 2016 р., № 64, Редакція від 02.08.2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1126-16>

виконавче провадження, формування Єдиного реєстру боржників. Наприклад, будь яка особа, зайшовши в цю систему може перевірити, чи відкрито на неї, чи на будь - кого виконавче провадження, або на якому етапі воно перебуває. Особливо корисною ця система є для сторін виконавчого провадження, де вони ввівши номер виконавчого провадження та ідентифікатор доступу, можуть отримати доступ до всієї інформації про виконавче провадження (отримати копії документів, перевірити стан виконавчого провадження тощо). Проте, дуже часто ця система дає збої. З ними, я стикався безпосередньо, при проходженні університетської практики. Наприклад, прізвища боржників не пробиваються в системі. Також, буває неможливо здійснити пошук за реєстраційним номером виконавчого провадження чи за ідентифікатором доступу. Через це виникає така проблема, що не можна перевірити, в якому стані перебуває виконавче провадження у боржника, складно дізнатися місце перебування виконавчого листа тощо. Таким чином, по суті, залишається тільки надсилати запити, у велику кількість територіальних органів державної виконавчої служби, для того щоб знайти документи. Це дуже затягує можливість якнайшвидшого вирішення справи.

Відсутність належної юридичної відповідальності, також займає далеко не останнє місце, серед причин, які породжують невиконання судових рішень. По суті, відповідальність, яка встановлена Кримінальним кодексом України чи Кодексом України про адміністративні правопорушення, є чисто формальною і існує тільки на папері, оскільки притягнення до того чи іншого виду юридичної відповідальності, на практиці практично не відбувається. Також способи притягнення до дисциплінарної відповідальності передбачені у Законі України «Про виконавче провадження» прописані таким чином, що притягнення виконавців до відповідальності з практичної точки зору є неможливим.

Також однією із проблем, яка одночасно гальмує, і є причиною невиконання рішень національних судів в Україні – наявність великої кількості мораторіїв. Як зазначає Н.Блажівська, всі ці мораторії затягують процес

виконання, оскільки Закон України «Про виконавче провадження» відносить їх до правових підстав, завдяки яким можуть припинятися виконавчі дії:

По суті, кожен із таких мораторіїв є законодавчо передбаченим відстроченням виконання зобов'язання. Причому дія мораторію не залежить від того, чи настав строк виконання зобов'язання, чи пред'явив кредитор боржнику вимогу виконати зобов'язання, чи звернувся кредитор до суду з позовом про виконання зобов'язання, чи був задоволений такий позов рішенням суду, що набрало законної сили, чи звернувся кредитор до уповноважених органів щодо примусового виконання такого судового рішення.¹⁸³

Як зазначають експерти, на сьогодні в Україні діють одинадцять мораторіїв.¹⁸⁴ Одним з таких мораторіїв, який затягує процес виконання рішень національних судів, є мораторій на примусову реалізацію майна.¹⁸⁵ Він передбачає заборону реалізації майна державних підприємств у статунних капіталах яких частка держави становить не менше 25 відсотків.¹⁸⁶ Таким чином у державних підприємств, у яких були і є борги перед заявниками, отримали правову законодавчу гарантію «захисту» своїх активів. Фактично, у заявників в даній ситуації, відібрали можливість сподіватися на належне виконання своїх зобов'язань з боку державних підприємств. Таким чином, положення законів, що дають можливість існування таких мораторіїв порушують права заявників, і є невиправданими у теперішній час, про що й говорить нам також ЄСПЛ.

Наступною групою причин, які поряд з правовими впливають на процес виконання рішень судів - є фінансові.¹⁸⁷ Вони дійсно відіграють ключову роль у

¹⁸³ Блажівська Н. Мораторій на звернення стягнення на майно боржника в законодавстві України та в практиці ЄСПЛ // Підприємництво, господарство і право // Цивільне право і процес, грудень 2018, С.6 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2018/12/2.pdf>

¹⁸⁴ Звіт стосовно візиту до України з метою проведення двосторонніх консультацій щодо вдосконалення виконавчого провадження // Підтримка виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини, серпень 2018 р., С.5 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://rm.coe.int/report-mission-to-ukraine-ukr/16808f255a>

¹⁸⁵ Закон України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002р., №10, Редакція від 26.07.2015 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2864-14>

¹⁸⁶ Там само

¹⁸⁷ Звіт стосовно візиту до України з метою проведення двосторонніх консультацій щодо вдосконалення виконавчого провадження // Підтримка виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини, серпень 2018 р., С.5 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://rm.coe.int/report-mission-to-ukraine-ukr/16808f255a>

забезпеченні належного функціонування всього механізму виконання. Проблема полягає у тому, що для того щоб здійснювати належне фінансування виплат за рішенням ЄСПЛ, держава більше направлена на виконання заходів індивідуального характеру. Цей процес регулює Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень». Для здійснення належного фінансування цього закону була прийнята так звана бюджетна програма № 4040, якою передбачається виділення коштів на виконання рішень судів.¹⁸⁸ Проте проблема полягає у тому, що неможливо порахувати кількість рішень, які необхідно виконати, і відповідно профінансувати доки не буде належної статистики. Тому, кожного року сума відшкодування виділяється лише приблизна, що у свою чергу супроводжує недостатність фінансування усіх рішень де виникає потреба.

Як зазначають експерти, останньою групою причин невиконання рішень суду – є інституційні.¹⁸⁹ Тут однією із значних проблем, яка впливає на процес виконання є рішення суду зобов'язального характеру. Полягає вона у тому, що орган, який повинен здійснювати соціальні виплати через різні причини, у тому числі фінансові (недостатність фінансування), не здійснює належні виплати заявникам. Відповідно коли заявник, звертається з позовом суду для захисту свого порушеного права, це створює додатковий «тагар» на судову гілку влади, яка не повинна займатися питанням здійснення перерахування соціальних виплат.¹⁹⁰

Однією із важливих проблем є відсутність обліку невиконаних судових рішень. Як зазначають експерти, серед великої кількості невиконаних рішень, значну частку займають справи у соціальних спорах. Проте дуже часто буває так, що у виконавчій службі втрачаються матеріали справи, або знищуються у зв'язку зі збігом строків зберігання. Відповідно дуже важко, або й неможливо визначити, чи довести суму боргу, яку держава повинна сплатити заявнику.

¹⁸⁸ Там само

¹⁸⁹ Там само

¹⁹⁰ Там само

Зокрема, частина рішень суду так і не пред'явлена до виконання, оскільки цей процес починається після подання заявником виконачого виконавчого документу до виконавчої служби. Саме з цього моменту до реєстру автоматизованої системи виконавчих проваджень вноситься запис.¹⁹¹

Також, як зазначає Н.Горбань однією з проблем є існування досить значного розриву у часі між сталою практикою, яку суди використовують у виконанні рішень та законодавством.¹⁹² Це пояснюється тим, що існує велика кількість положень та законів, які регулюють питання виконання, і багато з них доповнюють або суперечать один одному. Відповідно з'являється багато точок зору на одне і те ж питання, і в підсумку немає єдиної судової практики.

Звісно, є також багато причин, які породжують невиконання рішень національних судів, проте, на мою думку, вищезгадані причини є основними, і питання про те, як їх усунути буде досліджувати у наступному питанні цього розділу.

Щодо проблеми, яка виникла у групі справ Меріт / Світлана Науменко проти України. Основа проблема у цих групах справ стосується надмірної тривалості кримінального та цивільного провадження в Україні. В обидвох справах відзначалася надмірна тривалість судового розгляду, відповідних проваджень на національному рівні, яка не відповідає вимогам «розумності строків», та відсутності на національному рівні ефективного засобу правового захисту, щодо відповідного порушення.

З часу ухвалення цих рішень ЄСПЛ пройшло уже досить багато часу. За цей час здійснювалися значні кроки державою, які би давали можливість заявникам оскаржувати відповідні судові рішення на національному рівні, чи пришвидшувати цей процес. В більшості застосування цих заходів виявилось

¹⁹¹ Там само

¹⁹² Горбань Н. Про проблемні аспекти виконання рішень Європейського суду з прав людини // Національний юридичний журнал, С.136 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/1/part_1/32.pdf

малоефективними. Існування цієї проблеми залишається актуальним і по сьогоднішній день. Досі тривалість кримінального та цивільного провадження на національному рівні є значною. Тому важливо зазначити, що на сьогодні вже ще існують причини, які породжують значну тривалість розгляду цивільних та кримінальних справ.

У справі Меріт проти України Суд нагадує, що: «вирішальним питанням привизначенні ефективності засобу правового захисту стосовно скарги на тривалість провадження є те, чи може заявник подати до національного суду позов про відшкодування; іншими словами чи існує засіб правового захисту, який би задовольнив позов, забезпечуючи безпосереднє і швидке відшкодування, а не просто непрямий захист прав, гарантований ст. 6 Конвенції».¹⁹³

Щодо тривалості кримінальних проваджень то тут, як зазначають експерти, однією з причин є питання можливості ефективного оскарження недотримання розумних строків розслідування слідчим або прокурором.¹⁹⁴

Відповідно до ч.4 ст. 313 Кримінального процесуального кодексу України, рішення прокурора вищого рівня є остаточним і не підлягає оскарженню до суду, інших органів державної влади, їх посадових чи службових осіб.¹⁹⁵ Тобто, можна зробити висновок, що це положення створює таку правову ситуацію, що особа чий права порушуються через надмірну тривалість досудового розслідування, не має можливості оскаржити рішення прокурора вищого рівня.

Також у питанні відповідальності, на прокурора немає ніякого впливу щодо застосування до нього санкцій, за порушення строків у кримінальному

¹⁹³ Справа «Меріт проти України», № 66561/01, §59 від 30.03.2004, 2018 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_110

¹⁹⁴ Пропозиції Концепції імплементації превентивних та компенсаційних засобів захисту від надмірної тривалості провадження в Україні // Підтримка впровадженню судової реформи в Україні, листопад 2017 р. Київ, С.8 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://rm.coe.int/doc-4/168078f22e>

¹⁹⁵ Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001 р., № 25, ст. 313, редакція від 28.11.2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

проваженні.¹⁹⁶ Зокрема, у ч. 1 ст. 43 Закону України «Про прокуратуру» такої підстави притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності, як недотримання розумних строків кримінального провадження, чи досудового розслідування не передбачено.¹⁹⁷

Ще однією проблемою, є відсутність ефективної можливості оскаржити недотримання розумності строків до суду.¹⁹⁸ Саме предметом оскарження відповідно до п.1 ч.1 ст. 303 Кримінального процесуального кодексу України є бездіяльність слідчого, прокурора у формі нездійснення процесуальних дій, які вони повинні були здійснити відповідно до їх посадових обов'язків.¹⁹⁹

Також однію із вагомих проблем, яка здійснює вплив на зазначений механізм є випадки можливості затягнути строк досудового розслідування повернувши прокурору обвинувальний акт.²⁰⁰ Як зазначають експерти:

Найчастіше сторона обвинувачення направляє обвинувальний акт до суду за декілька днів до закінчення строку досудового розслідування. В разі, якщо суддя повертає обвинувальний акт прокурору для усунення недоліків, починають діяти строки, передбачені ст. 219 КПК України, і досудове розслідування продовжується. Але, як правило, після повернення обвинувального акту і слідчий, і прокурор забувають про строки досудового розслідування, ці строки закінчуються, і обвинувальний акт складається та направляється до суду вже поза межами строків досудового розслідування.²⁰¹

Наступною з проблем, про яку говорив також П.Пушкар, яка в більшості стосується усіх рішень Європейського суду з прав людини, зокрема вищезазначених груп справ є віддаленість судового рішення у часі. Мається на увазі, що рішення у справах Меріт / Науменко стосується правових подій та

¹⁹⁶ Пропозиції Концепції імплементації превентивних та компенсаційних засобів захисту від надмірної тривалості провадження в Україні // Підтримка впровадженню судової реформи в Україні, листопад 2017 р. Київ, С.8 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://rm.coe.int/doc-4/168078f22e>

¹⁹⁷ Закон України «Про прокуратуру», Відомості Верховної Ради України (ВВР) 2015 р., / № 2-3, ч.1 ст.43 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

¹⁹⁸ Пропозиції Концепції імплементації превентивних та компенсаційних засобів захисту від надмірної тривалості провадження в Україні // Підтримка впровадженню судової реформи в Україні, листопад 2017 р. Київ, С.8 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://rm.coe.int/doc-4/168078f22e>

¹⁹⁹ Там само

²⁰⁰ Там само

²⁰¹ Там само

стану правової системи, яка існувала на 2004 чи 2005 роки. Більше того, заява до ЄСПЛ була подана ще у 1997 та 1998 роках. Тобто, за такий період часу, включно з теперішнім уже пройшло досить багато часу, і національна правова система уже змінилася. Тому тут можуть виникати труднощі, з виконанням конкретних заходів загального характеру, які могли вже бути й виконані. Також можливий такий варіант, що з'явилися інші фактори, які впливають на систему тривалості цивільних та кримінальних проваджень, і які не існували на момент звернення до ЄСПЛ.²⁰²

В цивільному провадженні теж існує проблема з дотриманням «розумних строків». Як зазначає Дронов С.С. однією із ключових завдань у цьому процесі є дотримання «розумного строку», оскільки однією із характеристик цивільного провадження повинен бути своєчасний розгляд і вирішення справи по суті.²⁰³

Відповідно до ст.121 Цивільного процесуального кодексу України, суд повинен встановлювати розумні строки, для вчинення процесуальних дій. Строк є розумним, якщо він передбачає час, достатній, з урахуванням обставин справи, для вчинення процесуальної дії, та відповідає завданню цивільного судочинства.²⁰⁴

Проте, як вважають експерти запропоноване тлумачення поняття «розумного строку» у кодексі не є достатньо продуманим. Зокрема формулювання статті не передбачає наслідків порушення цих строків, а також не видно перспектив за якими можливо буде зробити такий строк коротшим.²⁰⁵

²⁰² Пушкар П. / Доповідь на восьмому міжнародному форумі з практики Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=NpFDcnstoms>

²⁰³ Дронов С.С. Система дослідження принципу розумного строку розгляду справи // Науковий вісник публічного та приватного права, Випуск 5, том 1, 2018, С. 93 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nvppp.in.ua/vip/2018/5/tom_1/21.pdf

²⁰⁴ Цивільний процесуальний кодекс України, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004 р., № 40, / 40-42, ст. 121 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

²⁰⁵ Пропозиції Концепції імплементації превентивних та компенсаційних засобів захисту від надмірної тривалості провадження в Україні // Підтримка впровадженню судової реформи в Україні, листопад 2017 р. Київ, С.8 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://rm.coe.int/doc-4/168078f22e>

Підсумовуючи можна сказати, що існують багато причин, які тим чи іншим чином впливають на виконання рішень судів, або «тормозять» їх виконання. Багато з цих причин, є також присутніми у різних групах справ, і є ідентичними по своїй природі. Деякі з них породжують подібні наслідки. Проте в цій площині важливим є знайти, які ж перспективи вирішення цих проблем? Намагатися знайти відповідь, я буду у наступному питанні.

3.2. Перспективи вирішення проблем пов'язаних з виконанням Україною рішень ЄСПЛ

В Україні завжди гостро стояло питання, вирішення проблем, передбачених у рішеннях ЄСПЛ. Цей процес не буває коротким, а особливо якщо він стосується виконання заходів загального характеру, задля усунення системно – структурних проблем, в контексті вирішення проблеми. Проте не може у державі, яка забезпечує і гарантує повагу до прав людини та верховенства права, і у якої в Конституції зазначено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави²⁰⁶, були практично відсутні гарантії виконання судових рішень, які по суті є останнім «форпостом» захисту порушених прав громадян.

Тому, з моменту приєднання України до ЄКПЛ, Європейський суд у своїх численних рішеннях наголошував, і скеровував Україну до прийняття належних гарантій, які би забезпечували функціонування механізму виконання судових рішень. З численими проблемами, які відзначалися у рішеннях суду, існують також поради Суду, як боротися з цими порушеннями. Зокрема, у групах справ Іванов проти України і Бурмич та інші проти України, які стосуються невиконання або тривалого невиконання рішень судів та відсутності належного правового захисту порушених прав визначаються проблеми, які необхідно усунути. В цьому питанні буде досліджено, які є

²⁰⁶ Конституція України, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, №30, ст.3 , Редакція від 02.12.2019

позитивні рішення щодо вирішення цих проблем, та досліджено їх перспективи реалізації.

Безумовно, якщо планується змінюватися якась система, яка працює багато років, повинне еволюціонувати і законодавство. Як зазначає Лимарь І.В.:

Кардинальні зміни в системі примусового виконання судових рішень потребують поступового прийняття та перегляду нормативно-правової бази в галузі виконавчого провадження, основними орієнтирами яких повинні бути: підвищення ефективності виконавчої діяльності органів та осіб, які здійснюють примусове виконання рішень, удосконалення єдиного механізму функціонування системи органів виконання судових рішень, визначення балансу між захистом прав стягувачів і боржників, упровадження в дію стандартів справедливості виконавчого провадження та запровадження дієвих стимулів добровільного виконання судових рішень, заходів впливу на недобросовісних боржників, удосконалення зручності і взаємосумісності інформаційних систем, з якими безпосередньо пов'язаний виконавчий процес, підвищення рівня інформованості громадськості та відкритість діяльності органів виконання²⁰⁷

В цьому контексті важливим є перегляд Закону України «Про виконавче провадження». Як зазначають експерти²⁰⁸ Європейська комісія з питань ефективності правосуддя 17 грудня 2009 року прийняла Керівні принципи, для кращого виконання Рекомендації Ради Європи про виконання судових рішень.²⁰⁹ Відповідно у цих рекомендаціях зазначається, що національне законодавство повинно бути прописане таким чином, щоб виконавці нести відповідальність за примусове виконання.²¹⁰

Також там рекомендується запровадити державним виконавцям таку систему, завдяки якій вони би мали швидкий доступ до інформації про наявне майно у відповідача. Наголошується на створенні окремої бази даних з обмеженим доступом про майно боржника, що підлягає арешту. Також

²⁰⁷ Лимарь І.В. Реформа системи виконання судових рішень: передумови та перспективи розвитку // Проблеми законності. 2018. Вип. 143, С. 94 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://oaji.net/articles/2019/3229-1561116992.pdf>

²⁰⁸ Звіт за результатами експертних дискусій щодо виконання національних судових рішень у контексті рішень Європейського суду з прав людини «Юрій Миколайович Іванов проти України» та «Бурмич та інші проти України» // В рамках проекту Ради Європи Підтримка виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини, 25 жовтня, 2018 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://rm.coe.int/expert-report-following-a-series-of-expert-discussions-ukr/16808f2559>

²⁰⁹ Керівні принципи для кращого виконання Рекомендації Ради Європи про виконання судових рішень // Європейська комісія з питань ефективності правосуддя, 9-10 грудня 2009 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://rm.coe.int/16807473cd>

²¹⁰ Там само

заохочується усі державні органи, які володіють будь якою адміністративною інформацією, яка би допомогла у процесі виконання рішень – надавати її державному виконавцеві.²¹¹

Як зазначають експерти, така система, дала би змогу виконавцеві, швидко відстежувати майно боржників, грошові кошти та накладати на них арешт.²¹² В Україні на сьогодні немає подібного реєстру, а останній перепис населення був здійснений ще у далекому 2001 році, що також не показує нам повну картину кількості населення.²¹³ Передбачається, що:

перед виконавцями постають проблеми, що знижують ефективність їхньої роботи. У низці держав-членів Ради Європи, наприклад, у Латвії, арешт банківських рахунків здійснюється цілком автоматично. В Україні ніщо не заважає боржникові утримуватися від надання всіх своїх банківських реквізитів.²¹⁴

В Україні автоматизація процесів виконання стягнення боргу, позитивно вплинула би на процес виконання судових рішень. Але для цього потрібно буде створювати належну взаємодію між Реєстром судових рішень та Реєстром виконачого провадження.²¹⁵

Звісно, крім цього, ще є багато інших проблем які необхідно вирішувати. Як зазначає О.Олефір наступним кроком повинно стати формування прозорої роботи органів виконавчої служби та їх публічності. Безумовно, необхідно переглядати систему оплати та мотивації державних службовців, для того щоб була належна мотивація в роботі на державній службі. Позитивним є запровадження такого стимулу, як винагорода державного виконавця у розмірі 2 % від стягнутої суми боргу, але не більше від 200 прожиткових мінімумів на

²¹¹ Там само

²¹² Звіт за результатами експертних дискусій щодо виконання національних судових рішень у контексті рішень Європейського суду з прав людини «Юрій Миколайович Іванов проти України» та «Бурмич та інші проти України» // В рамках проекту Ради Європи Підтримка виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини, 25 жовтня, 2018 р., С.11 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://rm.coe.int/expert-report-following-a-series-of-expert-discussions-ukr/16808f2559>

²¹³ Там само, С.11

²¹⁴ Там само, С.11

²¹⁵ Журнал «Національна безпека і оборона» // Центр Разумкова № 3-4 (179-180) // В рамках проекту Ради Європи «Підтримка виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини», С. 36 [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD179-180_2019_ukr.pdf

відповідний рік. Цей крок, повинен підвищувати ефективність роботи державних виконавців на місцях.²¹⁶

Ще однію необхідною перспективою, якщо держава планує розморожувати процес виконання рішень національних суддів – є скасування мораторіїв. Деякі мораторії приймалися дуже давно і за обставин, які уже не є релевантні у сьогоднішній ситуації. На сьогоднішній день, багато з них вже вичерпали своє призначення, і не слугують тій меті, завдяки якій вони були ухвалені.²¹⁷

Експерти загалом сходяться на думці, що мораторії, а саме на примусову реалізацію майна державних підприємств необхідно скасувати, але потрібно замість них передбачити відповідні заходи, механізми, які би слугували захисту державних інтересів у відповідних установах.²¹⁸

Посилаючись на стандарти Європейського суду, зазначають:

Мораторії як такі не заборонені Конвенцією, але, зважаючи на конкретну ситуацію в Україні, коли інших засобів гарантувати виконання судових рішень немає, такий захід явно стає несумісним. Органи державної влади мають право на свій розсуд вводити заборони на обтяження боргами державної власності, але вони мають служити конкретній меті та бути обмеженими в часі.²¹⁹

Можна привести приклад мораторію на задоволення вимог кредиторів, який вводиться одночасно з відкриттям провадження у справі про банкруцтво. Він повинен визначати черговість задоволення вимог кредиторів та поширювати свою дію лише під час провадження про неплатоспроможність.²²⁰

²¹⁶Олефір О.О. Пріоритетні напрями підвищення ефективності виконавчої служби України // Інвестиції: практика та досвід №5/2018 С. 117 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/5_2018/26.pdf

²¹⁷ Там само, С.117

Звіт за результатами експертних дискусій щодо виконання національних судових рішень у контексті рішень Європейського суду з прав людини «Юрій Миколайович Іванов проти України» та «Бурмич та інші проти України» // В рамках проекту Ради Європи Підтримка виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини, 25 жовтня, 2018 р., С.15 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://rm.coe.int/expert-report-following-a-series-of-expert-discussions-ukr/16808f2559>

²¹⁸ Там само, С.15

²¹⁹ Там само, С.15

²²⁰ Там само, С.15

Як зазначають експерти, в цьому контексті ефективним буде реформування процедури банкруцтва, і залучення багатьох органів влади, для того щоб ефективно координувати діяльність кожного з них, для досягнення спільного бачення реформованої системи виконавчого провадження.²²¹

Для цього державою було здійснено деякі важливі кроки. Зокрема було ухвалено Кодекс України з процедур банкруцтва, який встановлює умови та порядок відновлення платоспроможності боржника - юридичної особи або визнання його банкрутом з метою задоволення вимог кредиторів, а також відновлення платоспроможності фізичної особи.²²² Відповідно до положень кодексу значно стала легшою процедура ініціювання банкруцтва. Раніше, щоб почати (ініціювати) процедуру банкруцтва потрібно було підтвердити значу суму заборгованості у боржника. На сьогодні Кодекс не передбачає відповідного ліміту. Також кодекс передбачає застосування процесу банкруцтва і до фізичних осіб. Відкриття такої процедури можливо лише з ініціювання самої особи.²²³

Як зазначалося у попередньому питанні, однією із найважливіших проблем, які безпосередньо впливають на належність виконання судових рішень – є проблема недостатнього фінансування відповідних бюджетних програм. Перспективою вирішення цієї проблеми, як банально це би не звучало – є здійснення достатнього фінансування. Без забезпечення належного фінансування, неможливим є виплата боргів держави за рішенням судів, а отже і неможливим є виконання зазначених рішень у повному обсязі.

Проте виникає наступне питання, скільки потрібно виділяти коштів, для того щоб забезпечити належну виплату за судовими рішеннями у яких в держави виникають борги. Для цього необхідно, щоб у нас був детальний аналіз із статистикою усіх рішень, на які особа може звернути стягнення у

²²¹ Там само

²²² Кодекс України з процедур банкруцтва, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2019 р., № 19, Редакція від 21.10.2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>

²²³ Там само

держави. Бюджетними програмами передбачаються лише приблизна кількість рішень, у яких держава має заборгованість. Наприклад так звана бюджетна програма №4040 функціонує завдяки приблизному аналізу дослідження 1% рішень, які необхідно виконати. Тобто, шляхом математичних маніпуляцій було підраховано приблизно скільки коштів необхідно виділяти. На жаль, у плані фінансовому, значного прогресу у визначенні, яка сума заборгованості держави, не буде досягнуто найближчим часом, оскільки це дуже довгий процес, і в якійсь мірі неможливий.

В деякій мірі породжує нові проблеми у виконанні рішень і багато соціальних законопроектів, які депутати обіцяють своїм виборцям, і приймають їх без належного фінансово – правового аналізу. Для уникнення прийняття популістських законів, які можуть не функціонувати після їх прийняття, можна було би створити при Верховій раді України, окремий комітет з питань фінансової експертизи законопроектів. Це би дало можливість фінансово оцінювати перспективи ухвалення того чи іншого закону. Зокрема, комітет міг би здійснювати аналіз, щодо виділення відповідних коштів з певних бюджетних програм.

Наступними справами є Меріт проти України та Світлана Науменко проти України. В цих правах констатовано такі системні проблеми, як тривалість кримінального та цивільного провадження та відсутність ефективного засобу захисту порушених прав.

Передбачені нашим законодавством засоби, які сприяють зменшенню загальної тривалості розгляду цивільних та кримінальних справ, можуть вважатися ефективними лише тоді, якщо у відповідному законодавстві буде вказано, що такі механізми застосовуються виключно до справ надмірної тривалості провадження.²²⁴ Звернення громадян до органу вищої інстанції із

²²⁴ Пропозиції Концепції імплементації превентивних та компенсаційних засобів захисту від надмірної тривалості провадження в Україні // Підтримка впровадженню судової реформи в Україні, листопад 2017 р. Київ, С.6 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://rm.coe.int/doc-4/168078f22e>

скаргою про тривале кримінальне або цивільне провадження, якщо відсутня певна послідовна законодавча процедура такої скарги, не може розглядатися як ефективний засіб правового захисту від подібних порушень. Недопустимо щоб результат здійснення, такого захисту залежав виключно від одного органу влади, і заявник таким чином не мав можливості оскаржити такі дії у інший орган.²²⁵

Важливим є визначити, що таке ефективний засіб правового захисту, і яким він повинен бути. Експерти дають йому наступне визначення:

під ефективним засобом правового захисту від надмірної тривалості провадження розуміється комплекс певних заходів, спрямованих на запобігання порушенню права на розгляд справи протягом розумного строку.²²⁶

Проте, повинні бути шляхи, які би забезпечили можливість реалізації ідеї ефективного засобу правового захисту, і в цілому зменшили були направлені на перспективу зменшення цивільного та кримінальних проваджень. Як зазначають експерти, ними можуть бути прискорювані (компенсаційні) та превентивні засоби захисту.²²⁷ Імплементація цих заходів можлива завдяки внесення змін до законодавства та практики суду.

Отже, превентивні засоби захисту полягають у тому, щоб обидві сторони кримінального або цивільного проваджень, які потерпають від надмірно довгих проваджень, мали можливість звертатися із скаргами. Якщо говориться про кримінальне провадження, то повинна бути відпрацьована на практиці та законодавчо закріплена можливість сторонам звертатися - до суду, слідчого судді, прокурора тощо. Якщо ми вговоримо про цивільне провадження то відповідно - до суду.²²⁸

Що стосується компенсаційних заходів, то вони повинні передбачати виплату відповідних сум сторонам кримінального та цивільного провадження,

²²⁵ Там само

²²⁶ Там само

²²⁷ Там само

²²⁸ Там само

які були «жертвами» надмірно триваючих кримінальних та цивільних проваджень.²²⁹

Отже, одним із шляхів втілення цих заходів у життя є внесення змін до існуючого законодавства. Якщо говорити про прискорювальні засоби правового захисту у кримінальних провадженнях то тут, як зазначають експерти потрібно внести зміни до Кримінального процесуального кодексу України.²³⁰ Як досліджувалося у попередньому питанні тут проблемою є те, що сторони в більшій мірі, не мають законодавчо закріплених механізмів оскарження тривалості кримінальних проваджень. Тому було запропоновано наступні редакції статей Кодексу:

Пропонується внести доповнення до частини 1 статті 303 КПК та передбачити, що під час досудового розслідування можуть бути оскаржені також інші рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, в тому числі щодо недотримання розумних строків досудового розслідування. Внести доповнення до пункту 3 частини 3 статті 314 КПК України: «При винесенні даного рішення суд визначає строк, в якій вказані недоліки обвинувального акту мають бути усунені».²³¹

На мою думку, ці зміни якоюсь мірою позитивно би вплинули на тривалість кримінального провадження. Проте, цього без сумніву не є достатньо. Тому що, як показує практика, виконання законодавчих приписів неможливе лише якщо там прописаний відповідний «запобіжник», у формі відповідної частини частини статті чи пункту цієї статті. Відповідний механізм також має працювати на практиці. Тому, недотримання вказаних строків повинно супроводжуватися відповідальністю для посадових осіб, в тому числі прокурора. Дослідження цього в попередньому питанні показало, що поки в Україні цей механізм не працює.

Затягування цього процесу відбувається не тільки на стадії досудового слідства, а й на стадії судового розгляду. Тому тут теж важливим є

²²⁹ Там само

²³⁰ Там само

²³¹ Там само

застосування компенсаційних заходів, які би змінювали систему розгляду справи судами, й можливості оскаржити натягнутість провадження.

Тут експерти вказану проблему пропонують вирішити змінами та доповненнями до Закону України «Про судоустрій та статус суддів»²³². Зміни рекомендуються у наступній формі:

Статтю 7 Закону доповнити частиною четвертою у такій редакції: « 4. Порухення розумних строків розгляду справ у судах може бути оскаржене до голови суду, у якому відповідна справа перебуває на розгляді. »; Статтю 24 Закону доповнити пунктом 10 у такій редакції: « 10) вживає заходів, спрямованих на забезпечення розумних строків розгляду справ у суді »; Статтю 29 Закону доповнити пунктом 10 у такій редакції: « 10) вживає заходів, спрямованих на забезпечення розумних строків розгляду справ у суді .»; Статтю 34 Закону доповнити пунктом 10 у такій редакції: « 10) вживає заходів, спрямованих на забезпечення розумних строків розгляду справ у суді »; Статтю 39 Закону доповнити пунктом 6 у такій редакції: « 6) вживає заходів, спрямованих на забезпечення розумних строків розгляду справ у суді. ».²³³

Тобто пропонується, щоб голови відповідних судів, були відповідальними за вжиття заходів з дотримання розумних строків розгляду відповідних проваджень у судах. З одного боку позитивним є можливість зазначення цього обов'язку у законі. Але з іншого виникає питання про так звану «дорожню карту», тобто яким чином це буде реалізовуватися на практиці. Тут можуть виникнути випадки, що різні голови судів, самостійно будуть описувати «дорожню карту» своїх дій. Такі дії у різних випадках можуть призводити до різних результатів. Звідси виникає питання, яким чином оцінювати результати цих дій, або навіть самі дії на практиці. Тому, в цій ситуації, на мою думку, слід детальніше прописати, які дії повинен вчиняти суддя для забезпечення цього обов'язку. Також потрібно додати до пропонованих експертами вказаних змін статтями про відповідальність відповідних голів судів. Без забезпечення того, що від відповідальні особи при виконанні своїх обов'язків не будуть нести

²³² Закон України Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування від 16.10.2019, [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/193-20>

²³³ Пропозиції Концепції імплементації превентивних та компенсаційних засобів захисту від надмірної тривалості провадження в Україні // Підтримка впровадженню судової реформи в Україні, листопад 2017 р. Київ, [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://rm.coe.int/doc-4/168078f22e>

відповідальності за свої дії, не буде працювати відповідна прискорювальна (превентивна) система.

Щодо застосування прискорювальних засобів у цивільних провадженнях, то як відзначають експерти тут доцільним також буде внесення змін у законодавство, зокрема Цивільний процесуальний кодекс України:

Внести зміни до частини 2 статті 121 ЦПК: « 2. Розумний строк - найкоротший строк розгляду і вирішення цивільної справи, достатній для надання своєчасного (без невинуватих зволікань) судового захисту порушених прав, свобод та інтересів у цивільно-правових відносинах.» Доповнити статтю 121 ЦПК частиною 3: « 3. При визначенні розумного строку судового розгляду, який включає в себе період з дня надходження позовної заяви або заяви до суду до дня прийняття остаточного судового рішення у справі, враховуються такі обставини, як: правова і фактична складність справи, поведінка учасників цивільного процесу, достатність і ефективність дій суду, що здійснюються з метою своєчасного розгляду справи, і загальна тривалість провадження у справі.»²³⁴

Також експертами пропонується внести зміни, які би передбачали можливість оскарження строку розгляду справи судом до голови відповідного суду, який би мав можливість встановити конкретні строки розгляду справи судом.²³⁵

На мою думку, такі зміни також повинні вплинути, на розгляд цивільних справ. Проте, тут також потрібно встановити механізм, яким чином голова суду буде визначати, який строк розгляду є допустимий, а який ні. Важливим є те, щоб запровадити уніфікований правовий механізм, який буде враховувати і практику Європейського суду, і рекомендації Комітету міністрів та інших органів, для того щоб створити «правову визначеність», для розгляду всіх категорій справ.

Доповненням до вказаної системи, повинна бути вже згадувана компенсаційна система, або так звані компенсаційні заходи. Полягає вона у тому, щоб сторони, які постраждали від тривалого розгляду цивільних чи

²³⁴ Пропозиції Концепції імплементації превентивних та компенсаційних засобів захисту від надмірної тривалості провадження в Україні // Підтримка впровадженню судової реформи в Україні, листопад 2017 р. Київ, С.6 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://rm.coe.int/doc-4/168078f22e>

²³⁵ Там само

кримінальних справ, мали можливість відшкодувати ту шкоду та втрати, які вони зазнали під час розгляду справи. Як зазначають експерти, вже у багатьох державах така система відшкодування існує. Загалом, вона полягає у виплаті відповідної грошової компенсації²³⁶

Експерти вважають, що компенсаційні засоби повинні полягати у відповідності наступним критеріям:

заява про компенсацію має бути розглянута протягом розумного строку; компенсація має бути сплачена негайно, або не пізніше шести місяців з моменту набрання чинності відповідного рішення національного органу; процесуальні правила, що регулюють розгляд і задоволення вимог про стягнення компенсації, повинні відповідати принципу справедливості, визначеному ст. 6 Конвенції; витрати, встановлені за подання заяви про компенсацію, не повинні ставати надмірним тягарем для заявників, якщо їх дії є обґрунтованими; розмір компенсації не має бути необґрунтованим порівняно з виплатами, присудженими ЄСПЛ у подібних справах.²³⁷

Цілком вірно, що якщо на державному рівні не забезпечується можливість швидкого розгляду цивільних та кримінальних справ, повинна бути встановлений належний механізм компенсації, виплати відшкодування за недотримання строків розгляду справи. Такий механізм наразі в Україні відсутній. Пов'язано це з тим, що спершу потрібно розробити механізм, як зазначалося, який буде оцінювати який строк розгляду справи слід вважати «розумним» у конкретній ситуації, а який ні. Розвиток цього напряму реформ великим чином залежить від політичної волі, та відповідно належного фінансування. Без прийняття відповідних бюджетних програм, навіть якщо цей механізм буде розроблений, він не буде функціонувати.

Підсумовуючи, варто наголосити, що Україна за останні роки помітно підсилила свої кроки, у намаганні дотримуватися стандартів, які встановлені у Конвенції. Відповідно, у виконанні рішень Європейського суду також відбувається прогрес, що й підтверджується останніми рейтингами Комітету міністрів, де Україна уже на третій позиції (раніше була на першій) серед

²³⁶ Там само

²³⁷ Там само

держав, у яких гостро стоїть проблема невиконання рішень ЄСПЛ. Висловлюю надію, що цей процес не припинеться, і Україна надалі буде рухатися шляхом впровадження цінностей прав людини у національну систему.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III

Дослідивши проблемні моменти, які виникають у зв'язку з виконанням Україною рішень ЄСПЛ, зокрема у справах Юрій Михайлович Іванов проти України, Бурмич та інші проти України, Світлана Науменко та інші проти України, Меріт проти України, а також причини, які призводять до незадовільної ситуації з виконанням, проаналізувавши перспективи та ризики, які пов'язані з вирішення цих проблем, можна дійти до наступних висновків:

1. Найбільшою проблемою виконання рішень у цих групах справ – є проблема неналежного та недостатнього фінансування. Без фінансування, неможливо приймати відповідні бюджетні програми, які би надавали можливість виконувати заходи загального та індивідуального характеру;

2. Необхідним є запровадження системи, яка би давала можливість компенсації за тривалий розгляд справи сторонам в цивільному або кримінальному провадженні;

3. Запровадженні досить давно державою мораторії, уже не служать тій меті, задля якої вони були імплементовані. Таким чином, на сьогоднішній день, вони негативно впливають на виконання судових рішень.

4. Важливим для моніторингу та процесу виконання рішень судів є синхронізація Автоматизованої системи виконавчого провадження та Реєстру судових рішень;

5. В цілому, реформування органів системи виконавчого провадження, перегляд повноважень державних та приватних виконавців, посилення відповідальності та мотивації у виконанні своїх обов'язків, запровадження

системи ідентифікації майна, рахунків боржників та їхнього автоматичного арешту загалом повинно позитивно вплинути на процеси виконання;

6. Важлива зміна не тільки законодавства, що регулює процеси виконання рішень в Україні, а також адміністративної та судової практики. Тільки поступовим реформуванням у комплексі можна досягти позитивного результату;

7. Зволікання з належним виконанням рішень та загалом бажання держави першочергово вирішувати проблеми з окремими рішеннями, значною мірою не шукаючи першопричини та шляхи подолання системних проблем, породжує нові проблеми, і навантажує державну наступними заборгованостями;

8. Потрібно запроваджувати таку систему, яка би забезпечувала притягнення посадових осіб до відповідальності за недотримання строків цивільного та кримінального проваджень;

9. В цілому, на сьогодні, порівняно з попередніми роками, видно прогрес у питанні виконання судових рішень, зокрема рішень ЄСПЛ;

ВИСНОВКИ

На підставі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Рішення Європейського суду з прав людини має складну, багатоаспектну правову природу. Його не можна трактувати як адміністративно-розпорядчий документ, для виконання якого важливо лише зрозуміти текст рішення та виконати заходи, які в ньому зазначені. Важливо зрозуміти приписи багаторівневого характеру, які закладені у самому рішенні, і намагатися знайти механізм реалізації їх на практиці, з усуненням порушення та можливості виникнення подібних порушень у майбутньому.

2. Для належного виконання рішення було розроблено систему заходів загального та індивідуального характеру. За допомогою цих заходів держава визначає, які дії необхідно зробити для того, щоб рішення суду було виконано. Держава несе повну відповідальність за результат реалізації цих заходів і вона може самостійно обирати механізми, які будуть забезпечувати належне виконання. В особливо складних випадках Європейський суд розробив практику «пілотних рішень», де він може втрутитися і вказати державі на недоліки та проблеми, які необхідно усунути в конкретній ситуації.

3. До виконання рішень Європейського суду залучаються досить велика кількість як національних, так і міжнародних органів. З численними функціями, які вони здійснюють, найголовніша функція повинна полягати у належній координації та взаємодії між ними. Розуміння важливості, що процес виконання рішень можливий лише, якщо усі органи працюють у синергії, як один механізм спільної роботи, буде сприяти виконанню рішень в цілому, тому що виконання рішень - наша спільна проблема і наша спільна відповідальність.

4. Існуюча в Україні нормативно -правова, судова система, яка перебуває на етапі реформування, поки не здатна забезпечити цілісний механізм, який мав би змогу швидко та ефективно реагувати на зміну практики Європейського суду

та шукати механізми, які би дозволяли «інтегрувати» цю практику у національну правову систему. Причинами тут є велика кількість нормативно-правових актів, розбіжності в адміністративній та судовій практиці, різні думки з приводу правової природи рішень Європейського суду, які, безумовно, не сприяють «правовій визначеності», яка є запорукою стабільної роботи правової системи та системи виконання рішень зокрема.

5. За останні роки стан виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини помітно покращився. Про це говорить також статистика в останніх річних звітах Комітету Міністрів, де Україна вже на третій сходинці у «топі» держав, які не виконують рішення Європейського суду. Це, звісно, деякою мірою, значний крок, порівняно з минулими роками. Проте, часто забувають про методологію підрахунків цих рейтингів, у яких більше враховується застосування заходів індивідуального характеру (виплата сатисфакції, відновлення становища до порушення тощо), ніж заходів загального характеру, які приводять до першопричин невиконання. А саме: виявлення та усунення першопричин невиконання рішень позитивно вплине на процес їх виконання у майбутньому.

6. Досі глобально стоїть проблема примусу у міжнародному праві. На сьогодні, по суті, таких наслідків як прийняття Резолюцій, Рекомендацій Комітетом Міністрів чи Парламентською Асамблеєю Ради Європи є недостатньо для стимулювання держави виконувати свої зобов'язання. Проте, вони показують свою ефективність на довготривалих «дистанціях». Оскільки, рано чи пізно, якщо наша держава хоче бути повноправним членом Ради Європи та сповідувати європейські цінності, потрібно буде взяті зобов'язання виконувати. Проте наразі, за такі наслідки, як збільшення суми боргів (з урахуванням пені та облікових ставок тощо), які у будь-якому разі доведеться виплачувати, держава «хвилюється» в останню чергу.

7. Ключовими причинами невиконання рішень Європейського суду з прав людини є проблеми невиконання рішень судів на національному рівні та надмірна тривалість кримінальних і цивільних проваджень. У свою чергу, причинами цих проблем служить наявність мораторіїв, загалом неефективність системи виконавчого провадження, відсутності детальної статистики заборгованості держави перед громадянами, недостатність фінансування відповідних бюджетних програм, відсутність можливості компенсації за неналежне виконання, непослідовна судова та адміністративна практика тощо.

8. У свою чергу перспективами вирішення цих проблем на сьогодні може стати скасування мораторіїв, оскільки вони більше не служать тій меті, для якої вони були прийняті. Також потрібно вводити систему відповідальності та можливості оскаржити тривале невиконання судових рішень. Сюди також необхідно включити гарантування громадянам можливості отримання компенсації за тривале невиконання судових рішень у кримінальних чи цивільних провадженнях. Відповідні законопроекти вже були подані у Верховну Раду, проте досі не були прийняті (але перспективи присутні). Також повинно позитивно вплинути на процес виконання рішень реформування органів виконавчої служби шляхом забезпечення їх можливостями автоматичного арешту майна, грошових коштів на рахунках боржників, забезпечення більшої мотивації для державних виконавців, зокрема виплатою премій за результатами роботи. Додатково потрібно поєднати (синхронізувати) Реєстр виконавчих проваджень та Реєстр судових рішень для того, щоб було чітко видно, які рішення уже виконані, які перебувають у стані виконання, або за якими так і не був виданий виконачий лист. І звісно, необхідно забезпечувати належне фінансування шляхом формування відповідних бюджетних програм для реалізації цих планів. Подібна бюджетна програма має місце й на сьогоднішній день, проте вона стосується тільки виплат, для застосування заходів індивідуального характеру, що, зрозуміло, не є достатнім.

9. Звісно, ця робота не вичерпала всіх можливостей подальшого дослідження, яке може відбуватися у наступних формах:

- аналізу причин невиконання рішень Європейського суду з прав людини, які стосуються інших проблем;

- детальнішого дослідження поточного стану справ через аналіз конкретної причини окремо;

- через можливість варіанту, що практика Європейського суду з часом зміниться тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Рішення Європейського суду з прав людини

1. Справа «Бурмич та інші проти України» № 46852/13 від 12 жовтня 2017 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22CASE%20OF%20BURMYCH%20AND%20OTHERS%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-192193%22%5D%7D>
2. Справа «Василь Іващенко проти України» № 760/03 від 26 липня 2012 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/974_873
3. Справа «Горнсбі проти Греції» № 980_079, від 19.03.1997 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_079
4. Справа «Жовнер проти України», №56848/00, від 29.06.2004 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_479
5. Справа «Зеленчук і Цицюра проти України» № 846/16 та № 1075/16, від 22.05.2018 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c79

6. Справа «Кайсина та інші проти України», № 46144/99 від 3 травня 2001 р., [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://khp.org/index.php?id=1147859758>
7. Справа «Марченко проти України» № 24857/07, від 10.02.2011 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/974_640
8. Справа «Меріт проти України», № 66561/01, від 30.03.2004, 2018 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_110
9. Справа «Науменко проти України», № 41984/98 від 09.11.2004 [Електронний ресурс] – Режим доступу:
10. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_353
11. Справа «Олександр Волков проти України», № 21722/11, від 09.01.2013 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947
12. Справа «Шаповалов проти України», № 45835/05, від 31.07.2012 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_942
13. Справа «Швидка проти України» № 17888/12, від 30.10.2014 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a40
14. Справа «Юрій Миколайович Іванов проти України», №40450/04, від 15.10.2009 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_479

Національне та міжнародне законодавство, нормативно – правові акти, проекти законів

1. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, №30, ст. 2 , Редакція від 02.12.2012

2. Закон України Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування від 16.10.2019, [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/193-20>
3. Закон України «Про виконавче провадження», Відомості Верховної Ради України (ВВР), від 22.07.2016 р., №30, редакція від 21.10.2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>
4. Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013 р., № 17, Редакція від 05.10.2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4901-17>
5. Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», Відомості Верховної Ради України, 2016 р., № 29, Редакція від 28.08.2018 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19>
6. Закон України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002р., №10, Редакція від 26.07.2015 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2864-14>
7. Закон України «Про прокуратуру», Відомості Верховної Ради України (ВВР) 2015 р., / № 2-3, ч.1 ст.43 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
8. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001 р., № 25, ст. 382, редакція від 28.11.2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Відомості Верховної Ради УРСР 1984 р., № 51, ст. 188 Редакція від 25.12.2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/card6#Public>

10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Офіційний вісник України, № 32 від 23.08.2006, ст. 46, Редакція від 02.10.2013
11. Конституція України, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, №30, ст.9 , Редакція від 02.12.2019
12. Кодекс України з процедур банкрутства, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2019 р., № 19, Редакція від 21.10.2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>
13. Наказ Міністерства Юстиції «Про затвердження Положення про автоматизовану систему виконавчого провадження» № 2432/5, Офіційний вісник України 2016 р., № 64, Редакція від 02.08.2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1126-16>
14. Постанова Кабінету Міністрів України про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», Офіційний вісник України, 2006 р., № 22., Редакція від 21.08.2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784-2006-%D0%BF>
15. Проект закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення» № 2178 від 25.09.2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66948
16. Постанова Кабінету Міністрів України про виконання рішення Європейського суду з прав людини у справі "Олександр Волков проти України" щодо судді Верховного Суду України Волкова Олександра Федоровича, від 25.12.2014 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60-19>
17. Проект Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо удосконалення перегляду судових рішень в апеляційному та касаційному порядку, № 2314, від

- 25.10.2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу:
http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67187
- 18.Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо подолання проблеми заборгованості держави за рішеннями судів 2679-VIII від 07.02.2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу:https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64316
- 19.Резолюція ПАРЄ 1787 Виконання рішень Європейського Суду з прав людини сатисфакції, 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/1188_rez_1787.htm).
- 20.Резолюція Комітету Міністрів щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини у 13 справах проти України, прийнята Комітетом Міністрів 5 грудня 2019 р., 1362-ге засідання [Електронний ресурс] – Режим доступу:
https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016809932c0
- 21.Резолюція Комітету Міністрів щодо виконання рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Шаповалов проти України», 27 квітня 2016 р., 1254-ге [Електронний ресурс] – Режим доступу
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-162888%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-162888%22]})
- 22.Резолюція Комітету Міністрів щодо виконання рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Олександр Волков проти України», 4 грудня 2014 р., 1214-ге засідання [Електронний ресурс] – Режим доступу
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-149044%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-149044%22]})
- 23.Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про виконання рішень Європейського суду з прав людини» 2015 року [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=22005&lang=en>
- 24.Рекомендація Парламентської Асамблеї Ради Європи від 23 червня 2015 року року [Електронний ресурс] – Режим доступу :

<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=22005&lang=en>

25. Регламент Комітету міністрів Ради Європи про порядок контролю за виконанням постанов Європейського суду з прав людини та умов мирових угод, Відомості Верховної Ради України (ВВР), Редакція від 10.05.2006
26. Цивільний процесуальний кодекс України, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004 р., № 40, / 40-42, ст. 121 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

Інтернет ресурси, наукові публікації, монографії

1. Андрієвська Л.О. Про питання виконання рішень Європейського суду з прав людини // Актуальні питання вітчизняної юриспруденції №6. Том 1. 2017 р.,
2. Бернхардт Р. Европейский суд по правам человека в Страсбурге: новый этап, новые проблемы // Государство и право. М.: Наука, 1999, № 7. С. 58 сторінка С. 57-62 (, 2008. С. 592 – 602
3. Блажівська Н. До питання про місце рішень Європейського суду з прав людини у національній правовій системі // Журнал Підприємництво, господарство і право 2018 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/4/39.pdf>
4. Блажівська Н. Мораторій на звернення стягнення на майно боржника в законодавстві України та в практиці ЄСПЛ // Підприємництво, господарство і право // Цивільне право і процес, грудень 2018, С.6 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/12/2.pdf>
5. Горбань Н. Про проблемні аспекти виконання рішень Європейського суду з прав людини // Національний юридичний журнал, С.136 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://jurnaluljuristic.in.ua/archive/2019/1/part_1/32.pdf

6. Гончаренко О.А. Правова природа «пілотних рішень» Європейського суду з прав людини // Форум права 2012. -№4. – С. 244 . [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2053/1/Goncharenko.pdf>
7. Драгоненко О.А. Юридична природа рішень Європейського суду з прав людини як джерела кримінального права 2018 р., С. 159 [Електронний ресурс] – Режим доступу:https://www.cuspu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/5_2018/157-164.pdf
8. Дешко Л.М. Restitutio in integrum: Підходи Європейського суду з прав людини // Порівняльно аналітичне право. Випуск №5 2018 р., С. 365 – 368 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.pap.in.ua/5_2018/108.pdf
9. Дронов С.С. Система дослідження принципу розумного строку розгляду справи // Науковий вісник публічного та приватного права, Випуск 5, том 1, 2018, С. 93 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nvppp.in.ua/vip/2018/5/tom_1/21.pdf
10. Журнал «Національна безпека і оборона» // Центр Разумкова № 3-4 (179-180) // В рамках проекту Ради Європи «Підтримка виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини», С. 22 [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD179-180_2019_ukr.pdf
11. Завгородній В.А. Правова природа рішень ЄСПЛ // Науковий вісник міжнародного гуманітарного факультету університету. Сер.: Юриспруденція 2015 р. №15. том 1. С. 19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc15/part_1/7.pdf
12. Задорожна Н. Доповідь на восьмому міжнародному форумі з практики Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=NpfDCnstorms>

- 13.Звіт стосовно візиту до України з метою проведення двосторонніх консультацій щодо вдосконалення виконавчого провадження // Підтримка виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини, серпень 2018 р., С.5 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://rm.coe.int/report-mission-to-ukraine-ukr/16808f255a>
- 14.Звіт про дії. Повідомлення України щодо справи «Швидка проти України» № 17888/12 від 15.10.2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016809837eb
- 15.Звіт за результатами експертних дискусій щодо виконання національних судових рішень у контексті рішень Європейського суду з прав людини «Юрій Миколайович Іванов проти України» та «Бурмич та інші проти України» // В рамках проекту Ради Європи Підтримка виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини, 25 жовтня, 2018 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://rm.coe.int/expert-report-following-a-series-of-expert-discussions-ukr/16808f2559>
- 16.Камінська Н.В. Проблеми виконання в Україні рішень Європейського суду з прав людини // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2017 р. №1 (13), стор. 255
- 17.Коруц У.З. Окремі питання виконання рішень Європейського суду з прав людини // Актуальні проблеми правознавства. Випуск 1, 2016 р., С. 51
- 18.Кочура О.О. Окремі аспекти виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини // Науковий вісник Ужгородського університету 2015 р., С.118
- 19.Керівні принципи для кращого виконання Рекомендації Ради Європи про виконання судових рішень // Європейська комісія з питань ефективності правосуддя, 9-10 грудня 2009 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://rm.coe.int/16807473cd>
- 20.Лимарь І.В. Реформа системи виконання судових рішень: передумови та перспективи розвитку // Проблеми законності. 2018. Вип. 143, С. 94

- [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://oaji.net/articles/2019/3229-1561116992.pdf>
- 21.Олефір О.О. Пріоритетні напрями підвищення ефективності виконавчої служби України // Інвестиції: практика та досвід №5/2018 С. 117 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/5_2018/26.pdf
- 22.Офіційний сайт Департаменту виконання рішень ЄСПЛ [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https://www.coe.int/en/web/execution/the-supervision-process#%2214997657%22:\[0\]](https://www.coe.int/en/web/execution/the-supervision-process#%2214997657%22:[0])
- 23.Офіційний сайт Парламентської асамблеї Ради Європи [Електронний ресурс] – Режим доступу: - [http://www.assembly.coe.int/nw/Page-EN.asp?LID=Documents\)/](http://www.assembly.coe.int/nw/Page-EN.asp?LID=Documents)/)
- 24.Пастухова Л.В. Європейський механізм забезпечення прав людини // Навч. посібник.- Сімферополь:Таврія, 2009р., С.229. 2009
- 25.Питання та відповіді присудження Європейським судом з прав людини справедливої сатисфакції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.echr.coe.int/Documents/Press_Q_A_Just_Satisfaction_ENG.pdf
- 26.План дій. Повідомлення від України щодо групи справ «Меріт проти України», № 66561 / 01, 01.04.2019, 1348-а зустріч, червень 2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168093ddb7
- 27.План дій. Повідомлення уряду щодо груп справ «Світлана Науменко проти України» № 41984 / 98, 10.09.2019, 1362-ге засідання, грудень 2019 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016809835be
- 28.План дій. Повідомлення від України щодо групи справ «Олександр Волков проти України», № 21722 / 11, 1362-а зустріч, грудень 2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу

- [https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168098cb
d9](https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168098cbd9)
29. План дій. Повідомлення від України щодо груп справ «Бурмич та інші проти України», № 46852/13 «Іванов проти України», № 40450/04, «Жовнер проти України», № 56848/00, 1355-а зустріч, вересень 2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу [https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168095ef
19](https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168095ef19)
30. План дій. Повідомлення України щодо справи «Шаповалова проти України», № 45835/05, 08.10.2013, 1186 зустріч 3-5 грудня, 2013 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу [https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMConte
nt?documentId=09000016804a2a9e](https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804a2a9e)
31. Повідомлення уряду у справі «Зеленчук проти України» № 846 / 16, 1362-а зустріч, грудень 2019 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168098cf
48](https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168098cf48)
32. Повідомлення від НУО (від 11.10.2019) та відповідь уряду (від 23.10.2019) щодо справи «Зеленчук проти України» № 846/16, 1362-а зустріч грудень 2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680986e
79](https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680986e79)
33. Правила процедури Асамблеї / Офіційний сайт Парламентської асамблеї Ради Європи [Електронний ресурс] – Режим доступу: - [http://assembly.coe.int/nw/xml/RoP/RoP-XML2HTML
EN.asp?id=ENtoc_N0A29C3B0N0A340D88#Format-It\)](http://assembly.coe.int/nw/xml/RoP/RoP-XML2HTML.EN.asp?id=ENtoc_N0A29C3B0N0A340D88#Format-It)
34. Примітки до порядку денного Комітету Міністрів у справі «Олександр Волков проти України», на 1362-га зустріч, 3-5 грудня 2019 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу

https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168098db87#_ftn6

35. Примітки до порядку денного Комітету Міністрів щодо груп справ Бурмич та інші проти України», № 46852/13 «Іванов проти України», № 40450/04, «Жовнер проти України», № 56848/00, 1355- та зустріч, 23-25 вересня 2019р. [Електронний ресурс] – Режим доступу https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680972f0b#_ftnref5
36. Пропозиції до Концепції імплементації превентивних та компенсаційних засобів захисту від надмірної тривалості провадження в Україні, листопад 2017 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://rm.coe.int/doc-4/168078f22e>
37. Пушкар П. / Доповідь на восьмому міжнародному форумі з практики Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=NpfDCnstorms>
38. Рішення Комітету Міністрів щодо справи «Швидка проти України» № 17888/12, 1362 – ге засідання , 3-5 грудня 2019 р., 2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168098dae4
39. Рішення Комітету Міністрів щодо справи «Зеленчук та Цицюра проти України» № 846/16, 1362- а зустріч, 3-5 грудня 2019 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168098fb91
40. Рішення Комітету Міністрів щодо груп справ «Світлана Науменко проти України» № 41984/98, та «Меріт проти України» № 66561/01, 1362- а зустріч, 3-5 грудня 2019 року
41. Рішення Комітету Міністрів щодо групи справ «Меріт проти України», № 66561/01 та «Світлана Науменко проти України», № 41984/98, 1362- а

- зустріч, 3-5 грудня 2019 р. Електронний ресурс] – Режим доступу: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168098db85
42. Томас Хаммарберг. Неналежне виконання судових рішень підриває довіру до системи національного правосуддя // Рада Європи: Уповноважений з прав людини, 31 серпня 2009 р., С. 1-3 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.refworld.org/docid/4ac09eef2.html>
43. Шелевер Н.В. Проблемні питання виконання рішень Європейського суду з прав людини на території України // Альманах міжнародного права. Випуск 7, С.112 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://intllegalmanac.net/v7/13.pdf>)
44. Helen Keller, Cedric Marti, Reconceptualizing Implementation: The Judicialization of the Execution of the European Court of Human Rights' Judgments, European Journal of International Law, Volume 26, Issue 4, November 2015, Pages 829–850, <https://doi.org/10.1093/ejil/chv056>